VYSOKÁ ŠKOLA EKONOMICKÁ V PRAZE

Fakulta mezinárodních vztahů

Obor: Mezinárodní studia – diplomacie

Vývoj transnacionálních korporací a jejich vliv na suverenitu států

Bakalářská práce

Vypracovala: Adéla Hrubcová

Vedoucí bakalářské práce: doc. PhDr. Pavel Neumann, Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *„Vývoj transnacionálních korporací a jejich vliv na suverenitu států“* vypracovala samostatně. Veškerou použitou literaturu a podkladové materiály uvádím v přiloženém seznamu literatury a zdrojů.

V Praze dne ……. Adéla Hrubcová

Poděkování

Touto cestou bych ráda poděkovala panu doc. PhDr. Pavlu Neumannovi, Ph.D., vedoucímu své bakalářské práce, za cenné rady a připomínky k této práci, za průběžné konzultace a za velmi vstřícný přístup. Dále bych ráda poděkovala své rodině a přátelům za podporu při mém studiu.

Obsah

Seznam grafů **1**
Seznam tabulek **1**
Seznam obrázků **1**
Seznam zkratek **2**
Úvod **3**
1 Suverenita státu **6**
1.1 Pojem suverenita 6
1.2 Vývoj pojmu a hlavní představitelé 9
1.2.1 Jean Bodin 9
1.2.2 Thomas Hobbes 10
1.2.3 Jean Jacques Rousseau 12
1.3 Současné pojetí suverenity 13
1.3.1 Georg Jellinek 14
2 Transnacionální korporace **17**
2.1 Transnacionální korporace jako projev globalizace 17
2.1.1 Teoretické východisko 18
2.1.2 Pojem transnacionální korporace 19
2.2 Historický exkurz 22
2.3 Přímé zahraniční investice 25
2.4 Odvětvová struktura 28
2.5 Proč firmy "transnacionalizují" 31
2.5.1 Index transnacionality 33
3 Vliv transnacionálních korporací na suverenitu státu **36**
3.1 Vliv činnosti TNK 37
3.1.1 Pozitivní vliv činnosti TNK 37
3.1.2 Negativní vliv činnosti TNK 38
3.2 Suverenita státu 39
3.2.1 Neomezená suverenita státu 39
3.2.2 Omezená suverenita státu 40
3.2.3 Narušení teoretických charakteristik suverenity státu 41
3.2.4 Ekonomické indikátory vlivu TNK 44
3.2.5 Státní prostředky 46

3.2.6 Mezinárodní dohled nad suverenitou státu 48
3.3 Vztah TNK a státu 50
3.3.1 Státocentrismus 50
3.3.2 Transnacionální kapitalismus 51
Závěr 53
Seznam použité literatury 57
Seznam použitých zdrojů 59

Seznam grafů

Graf č. 1 Změny v přístupu k liberalizaci/ regulaci národních politik k zahraničním investicím, v % 19

Graf č. 2 Tendence růstu světového produktu a přímých zahraničních investic, světový HDP v mld. dolarů, PZI v desetinách mld. dolarů 24

Graf č. 3 Klesající trend PZI v milionech dolarů 27

Graf č. 4 Vývoj hostitelských zemí z hlediska PZI, 11 nejlepších zemí pro rok 2017, (x) = 2016, v mld. dolarů 28

Graf č. 5 Trend indexu transnacionality v letech 1990-2015, v % 34

Graf č. 6 Struktura hrubé světové produkce podle vlastnictví v %, 2014 37

Graf č. 7 Podíl zaměstnanosti TNK na světové zaměstnanosti 43

Graf č. 8 Státocentrické pojetí vztahu "stát a TNK" 51

Graf č. 9 Pojetí transnacionálního kapitalismu ve vztahu "stát a TNK" 52

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 Účetní hodnota zahraničních investic hlavních zemí světa (1960 – 1980), podíl v % 23

Tabulka č. 2 Vývoj přímých zahraničních investic vybraných zemí světa, v % podíl na světových PZI, PZI milionech dolarů 26

Tabulka č. 3 Největší TNK 2016, podle příjmů 30

Tabulka č. 4 Největší TNK 2017 v milionech dolarů 30

Tabulka č. 5 Srovnání indexu transnacionality nefinančních TNK roku 2016, TNI v % 34

Tabulka č. 6 Země s největším zastoupením TNK 47

Seznam obrázků

Obrázek č. 1 Hrubý národní příjem na osobu 2017 32

Obrázek č. 2 Mapa zemí, ve kterých působí společnost Rio Tinto 45

Seznam zkratek

EHS	Evropské hospodářské společenství
EU	Evropská unie
HDP	Hrubý domácí produkt
ILO	International Labour Organization / Mezinárodní organizace práce
MNEs	multinationals / nadnárodní společnosti dle terminologie OECD
OECD	Organisation for Economic Co-operation and Development / Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace spojených národů
PZI	Přímé zahraniční investice
TNK	Transnacionální korporace / nadnárodní / multinacionální korporace
USA	United States of America / Spojené státy americké
VB	Velká Británie

Úvod

Bakalářská práce dostává do střetu zájmu dva významné pojmy současné světové ekonomiky a politické filozofie, a to pojmy transnacionální korporace a suverenita státu. Státní suverenita, nebo jinak svrchovanost, představuje nezávislou státní moc na jakékoli jiné moci[1]. Transnacionální koporace jsou společnosti, které podnikají hned v několika zemích nebo působí v globálním měřítku. Pro označení transnacionálních společností nalezneme i označení nadnárodní či multinacionální. Podle terminologie Organizace spojených národů z roku 1974 jsou považovány za transnacionální korporace pouze obrovské nadnárodní společnosti se sídlem v rozvinutých tržních ekonomikách[2].

Transnacionální korporace nemusí být nutně pouze soukromé. Mimo soukromé subjekty může být vlastníkem transnacionální korporace přímo stát. V tomto případě je suverenita státu soustředěna v rukou daného státu. V důsledku globalizace a snižování vzájemných bariér mezinárodního obchodu působí faktory, které více či méně ovlivňují vlastní možnosti státu o rozhodování na svém území. Úroveň rozhodování o průběhu aktivit na vlastním území je ovlivňována, mimo jiné právě transnacionálními korporacemi, které mohou v závislosti na své velikosti, více či méně, prostřednictvím své ekonomické síly, suverenitu státu ovlivňovat. Korporace působí v globálním měřítku a podílejí se na zaměstnanosti či daňovém základu dané ekonomiky.

Produkce, vývoj a vliv transnacionálních korporací je od počátku globalizačních tendencí v ekonomice aktuálním tématem, neboť se s činností korporací setkáváme jako občané na denní bázi v podobě našich běžných nákupů. Jsou to právě transnacionální korporace, které na trhu zvyšují nabídku zboží a služeb, zvyšují počty pracovních míst a vnáší novou konkurenční sílu na trh. Korporace tak pohání podniky ke zlepšení výkonu či kvality zboží a služeb. Korporace do ekonomik implementují nové technologie a mohou tak značně omezit domácí výrobce. Jejich přítomnost je tedy možno považovat za pozitivní i negativní v určitých aspektech. Stejně

[1] Ministerstvo vnitra České republiky. [online] Dostupné z: www.mvcr.cz
[2] Tamtéž, S. 7.

tak, jak je možno na vliv transnacionálních korporací nahlížet z pozitivního a negativního hlediska, je možno pohlížet na suverenitu státu z pohledu omezenosti a neomezenosti.

Cílem této bakalářské práce je zjištění, zda má suverénní stát svou suverenitu plně zachovanou, nebo je jeho suverénní moc ovlivněna transnacionálními korporacemi. Práce se zabývá podílem transnacionálních korporací na samotném rozhodování a prostředky, kterými transnacionální korporace suverenitu státu může ovlivňovat. Cílem práce je ale také zjištění, zda dochází k oslabení suverenity státu a které transnacionální korporace mají na rozhodování státu největší vliv. Cílem a výstupem práce jsou jednotlivé prostředky vlivu transnacionálních korporací, které mají na omezení suverenity státu podíl největší. Výzkumná otázka se tedy ptá na to, jakými vlivy korporace disponují a které transnacionální korporace nejvíce omezují suverenitu státu.

Při zpracování bakalářské práce je použita nejprve deskripce samotného teoretického tématu suverenity státu, vývoje a činnosti transnacionálních korporací, doplněná následnou analýzou jejich vzájemného vztahu. Práce postupuje k jednotlivým analýzám samostatných prvků transnacionálních korporací i jednotlivých odvětví, aplikovaných na možná teoretická východiska přímých zahraničních investic a indexu transnacionality. Práce se věnuje analogii jednotlivých podobných prvku transnacionálních korporací, které suverenitu státu ovlivňují nejvíce. Důsledkem těchto metod je díky celkové dedukci, vztažené k tématu, dosaženo výsledku v podobně odpovědi na vědeckou otázku bakalářské práce.

Bakalářská práce je ekonomicko-politologického charakteru a je členěna do tří hlavních kapitol. První kapitola bakalářské práce se věnuje pojetí pojmu suverenity státu z pohledu politické filozofie a jejích klíčových představitelů.

První podkapitola definuje samotný pojem suverenity. Druhá podkapitola popisuje vývoj pojmu a přední klasické představitele politické filozofie, kteří se suverenitou ve své době hojně zabývali. Třetí podkapitola je věnována současnému pojetí suverenity a jejímu přednímu představiteli, německému politickému filozofovi Georgu Jellinkovi.

Druhá kapitola je charakteru ekonomického. Tato kapitola je exkurzem do oblasti současné světové ekonomiky, modelu nadnárodních neboli transnacionálních korporací.

Kapitola se věnuje samotnému pojmu transnacionální korporace, vysvětleném na základě dvou hlavních teoretických proudů mezinárodních vztahů, na realistickém pojetí a na pojetí liberálního isntitucionalismu. Kapitola se dostává přes historický exkurz k měření činnosti a rozměru působení TNK na světovém trhu prostřednictvím přímých zahraničních investic. V kapitole se věnuji i stručnému vývoji a podílu transnacionálních korporací ve významných odvětví. Kapitola je zakončena samostatnou podkapitolou, odpovídající na otázku *"proč firmy transnacionalizují",* kde se věnuji charakteristice transnationálních korporací v podobě indexu transnacionality.

Třetí kapitola obsahuje praktickou analýzu vlivu transnacionálních korporací na suverenitu státu. První podkapitola je věnována pozitivním a negativním vlivům, které může transnacionální korporace na daném území představovat. Druhá podkapitola se zabývá teoreticko-praktickou otázkou omezené či neomezené suverenity státu. V této kapitole je zkoumáno, za jakých předpokladů lze o omezení suverenity státu vůbec hovořit. Podkapitoly se věnují jednotlivým vlivům, které suverenitu státu v reálném čase ovliňují. Věnován je i prostor pro možné státní prostředky, které stát využívá k ochraně před vlivem TNK a možnému mezinárodnímu dohledu nad porušováním suverenity národních států. Třetí podkapitola determinuje vztah transnacionálních korporací a státu. V této podkapitole je analyzován vliv TNK v pojetí dvou hlavních teoretických proudů tak, jak byly formovány od počátku globalizace.

1 Suverenita státu

1.1 Pojem suverenita

Suverenita, jinak také svrchovanost, je přes svůj poněkud abstraktní charakter klíčovým pojmem současného práva mezinárodního, práva ústavního a státovědy jako takové. Stát má, podle své vnitřní suverenity, právo vykonávat moc na svém území. V demokratických režimech je suverenita lidu přenesena prostřednictvím mandátu na politické zástupce. Pojem suverenity na jedné straně vysvětluje moc státu, na straně druhé je možné na základě vymezení moci odlišit, jaké kompetence státu náleží a které nikoli, a to jak k ostatním aktérům mezinárodních vztahů, tak i ve vztahu ke svému obyvatelstvu.

Pavlíček[3] klade důraz na to, co do kompetencí státu skutečně patří a uvádí, že *"všechny sféry života člověka nepatří do kompetence státu"*. Toto tvrzení lze považovat v dnešním světě za poněkud samozřejmé, je však důležité si tuto skutečnost uvědomit. Pokud by totiž státu náležely všechny kompetence vzhledem ke svým občanům, nejednalo by se již o pouhé obyvatele, ale hovořili bychom spíše o otrocích. Na druhou stranu podle Klímy[4] "*každý stát disponuje státní suverenitou a má právo užít zvláštní donucení*". Akt donucení je přitom považován za legitimní, pokud je uskutečněn *"v nezbytných případech odůvodněným, spravedlivým, účelným a nezbytným způsobem"*[5].V minulosti se v souvislosti s touto otázkou pojily revolucionářské tendence či reakce na zasahování do suverenity obyvatelstva, které se soustředily například na rozhodování *"o svém vlastním svědomí, víře a náboženství člověka"*[6].

Při komparativní analýze suverenity jednotlivých států je důležité brát na vědomí samotný charakter politického systému, který je přímým determinantem svrchované moci. Klíma[7] označuje státní moc jako jev *"sociálně politický"* jejíž základ tvoří určitá společenská skupina či národní seskupení jako celek. Svrchovanost bývá často determinována v ústavách

[3] PAVLÍČEK, V. Suverenita v procesu integrace (Retrospektiva a perspektiva). In Suverenita a evropská integrace; k ústavněprávním souvislostem vstupu České republiky do Evropské Unie. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1999. ISBN 80-85889-24-2. S. 12.
[4] KLÍMA, Karel a kol. Státověda. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 415 s. Právnické učebnice. ISBN 80-86898-98-9. S 30.
[5] Tamtéž, S. 31.
[6] PAVLÍČEK, V. Suverenita v procesu integrace (Retrospektiva a perspektiva). In Suverenita a evropská integrace; k ústavněprávním souvislostem vstupu České republiky do Evropské Unie. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1999. ISBN 80-85889-24-2. S. 12.
[7] KLÍMA, Karel a kol. Státověda. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 415 s. Právnické učebnice. ISBN 80-86898-98-9. S 32.

jednotlivých států. Za takový případ lze označit například Prohlášení nezávislosti Spojených států amerických ze dne 4. 7. 1776, které obsahuje seznam práv uznávaných za projev státní moci. Pojem suverenity je v ústavách často deklarován v souvislosti se suverenitou státu, národu, lidu či zákonu. Suverenita přesto není podmíněna faktem, zda je obsažena v ústavě daného státu, či nikoliv. Suverenitou tedy disponuje i stát, který nemá tuto charakteristiku zakomponovanou přímo do své ústavy, či ústavu například vůbec mít nemusí, viz příklad Spojeného království a jeho nepsané ústavy.[8]

Nositelem suverénní moci je podle teoretických definic stát. Stát přestavují jednotliví občané či skupiny obyvatel. Z tohoto je proto možné odvodit konkrétní nositele moci v daném státu, participující na státních rozhodnutích. Jsou to právě občané daného státu, kteří tvoří jednotlivé skupiny držící, ovládající, ovlivňující či kontrolující státní moc. Podle Klímy[9] *"demokratické modely uplynulých dvou století dovozují legitimitu ze svobodných voleb svobodných občanu"*. V případě demokratických režimů je možno od druhé světové války v této souvislosti hovořit o legitimitě odvozené politickými stranami státu.[10] V autoritářských režimech je tato moc vložena samotné hlavě státu, tedy diktátorovi a tendence ostatních skupin obyvatel jsou v tomto případě spíše omezené.

Mimo moci samotných politických režimů států v důsledku globalizace stále více nabývá významu dalších aktérů mezinárodních vztahů: mezinárodních vládních či nevládních organizací, ziskových či neziskových mezinárodních organizací, politických či ekonomických regionálních uskupení typu Evropská unie, nebo transnacionální korporace. V případě nevládních institucí je důležité zdůraznit fakt, že jednotlivec může být členem jak určité politické skupiny, tak být ve stejném okamžiku i členem nevládní instituce, a prostřednictvím tohoto vztahu proto prosazovat určité zájmy, které mohou být v rozporu se zájmy daného státu. V případě vládní instituce by se dalo předpokládat, že stát přijímá názory i rozhodnutí dané mezivládní organizace či regionálního uskupení, a proto má svou moc omezenou jen do té míry,

[8] PAVLÍČEK, V. Suverenita v procesu integrace (Retrospektiva a perspektiva). In Suverenita a evropská integrace; k ústavněprávním souvislostem vstupu České republiky do Evropské Unie. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1999. ISBN 80-85889-24-2. S. 11.
[9] KLÍMA, Karel a kol. Státověda. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 415 s. Právnické učebnice. ISBN 80-86898-98-9. S 30.
[10] Tamtéž, S. 30.

na které se dobrovolně zavázal v mezivládním uskupení participovat. Takovým příkladem mohou být například závazné směrnice v rámci Evropské unie.

Stát je definován čtyřmi základními znaky, kterými jsou ohraničené území, stálé obyvatelstvo a suverenita státu vnitřní a suverenita státu vnější. Z hlediska vnitřní suverenity má stát nejvyšší moc na celém svém území. Pavlíček dále diferencuje podle vnitřní suverenity takzvanou územní výsost a personální výsost. Podle územní výsosti se suverenita státu vztahuje ke všem občanům a věcem příslušícím danému území. Personální výsost zahrnuje i občany daného státu, kteří žijí v zahraničí. Vnější suverenita je spojena s možností státu vstupovat do vztahů s ostatními státy. Podle Pavlíčka[11] *"jen svrchované státy mohou být plnoprávnými subjekty mezinárodního práva, tedy mít plnou způsobilost k právním úkonům v mezinárodních vztazích, jen svrchované státy mohou na základě svého rozhodnutí uzavírat mezinárodní smlouvy"*. Státní svrchovanost v tomto smyslu tudíž omezují pouze uzavřené mezinárodní smlouvy. V souvislosti s Aristotelem se často uvádí potřeba autarkie neboli soběstačnosti. Existence státu, a tak i jeho suverenity je tudíž podmíněna svou nezávislostí na ostatních státech. Na území státu přitom není možné, aby bez jeho souhlasu působila moc státu jiného.[12]

Suverenita je pojem, který neustále mění svůj charakter. Jinou povahu měla suverenita po druhé světové válce, po studené válce v době největšího rozkvětu regionálních integrací, jinou podobu má suverenita dnes a jinou bude mít i za desítky let. Pro odhalení těchto změn je proto *"třeba vymezit znaky daného jevu v jednotlivých obdobích"*[13]. Suverenita je klíčovým pojmem současné státovědy především v důsledku rostoucího významu globalizačních procesů, které se suverenitou úzce souvisí. Pojem suverenity definovalo v minulosti mnoho autorů již od dob středověké Francie. Pro potřeby této práce jsou proto definovány pouze klíčové historické teorie pojetí suverenity státu.

[11] PAVLÍČEK, V. Suverenita v procesu integrace (Retrospektiva a perspektiva). In Suverenita a evropská integrace; k ústavněprávním souvislostem vstupu České republiky do Evropské Unie. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1999. ISBN 80-85889-24-2. S. 12-13.
[12] Tamtéž, S. 13-14.
[13] Tamtéž, S. 9.

1.2 Vývoj pojmu a hlavní představitelé

O suverenitě nelze hovořit od samotného počátku vzniku států. V Evropě se s tímto pojmem setkáváme až v době křesťanského středověku, kdy dochází k tvorbě takzvaných moderních států a stát je ztotožňován s panovníkem daného území. V tuto dobu ovšem nelze zprvu hovořit o ***výlučné moci*** panovníka na daném území. Panovník byl považován za podřízeného církvi a státní moc tak byla služebníkem církve. Za doby Svaté říše římské byly navíc státy, v té době království, považovány za jakési provincie císařství a suverenita tak byla v rukou říše a jejího císaře. Vztah církve a moderního státu si v historii prošel třemi fázemi. V první fázi byla moc výlučně v rukou církve a stát jí byl podřízen. Ve fázi druhé se obě moci dostávají na rovnocennou úroveň a ve fázi třetí, kterou započalo vytváření moderního státu, se již moc státu vyjímá nad mocí církevní.[14]

1.2.1 Jean Bodin

Za dob sjednocení Francie a výrazného nabývání moci panovníka dochází ke zrodu pojetí suverenity jako takové. Pojmy jako suverenita nebo suverén jsou původem z francouzštiny, odvozeny od slova *superanus*, což z latiny překládáme jako slovo "*nejvyšší*".[15] Za zakladatele pojmu je považován Jean Bodin, který v době francouzského absolutismu za Ludvíka XI. definoval suverenitu jako *"absolutní a trvalou moc uvnitř státu"*.[16] Podnětem definice pojmu byly především tehdejší náboženské války, co jisté míry ohrožující francouzskou monarchii.[17] Pojmu suverenity se věnuje ve svém nejvýznamnějším díle z roku 1576 Šest knih o Státě, originálním názvem Les Six Livres de la République, kde tento pojem uvádí slovy *"je nyní nezbytné vymezit pojem suverenity, neboť žádný právník ani politický filozof to doposud neučinil"*.[18] V úvodním textu se také pozastavuje nad důležitostí pochopit tento pojem pro

[14] Tamtéž, S. 14-15.
[15] BELLING, Vojtěch, KOLLERT, Lukáš a kol. Suverenita panovníka, lidu a státu v moderní politické filozofii. Acta Universitatis Purkynianae, Facultatis Philosophicae. Studia Philosophica; Filozofická fakulta Univerzity J.E. Purkyně v Ústí n. Labem, 2017, 204s. ISBN 978-80-7561-064-5. S. 13.
[16] PAVLÍČEK, V. Suverenita v procesu integrace (Retrospektiva a perspektiva). In Suverenita a evropská integrace; k ústavněprávním souvislostem vstupu České republiky do Evropské Unie. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1999. ISBN 80-85889-24-2. S. 15.
[17] BELLING, Vojtěch, KOLLERT, Lukáš a kol. Suverenita panovníka, lidu a státu v moderní politické filozofii. Acta Universitatis Purkynianae, Facultatis Philosophicae. Studia Philosophica; Filozofická fakulta Univerzity J.E. Purkyně v Ústí n. Labem, 2017, 204s. ISBN 978-80-7561-064-5. S. 14.
[18] Tamtéž, S. 13.

pochopení fungování moderního státu. Suverenitě přikládá pouze jeden specifický znak, za který považuje schopnost panovníka kázat svým poddaným bez jejich souhlasu.[19]

V Bodinově době se hovoří o omezení suverenity božími příkazy a přirozeným právem. Není možné suverenitu omezit ústavou, suverenitou disponuje pouze panovník v modelu monarchie, který je plně nezávislý a lid, který je držitelem suverenity v demokratických modelech. Státy jsou považovány za plně suverénní a rovnoprávné. Pro Bodina je státem každá vláda *"nad větším počtem hospodářství"*[20], které náleží suverénní moc, a to jak ve vnějším, tak ve vnitřním pojetí suverenity. Vychází přitom z práv, které náleží panovníkovi. Práva jako *moc dávat zákony všem i jednotlivcům, právo míru a války, právo jmenovat úředníky, právo nejvyššího soudnictví, právo amnestie, právo na poslušnost a věrnost, právo vydávat peníze a právo zdaňovat občany*, jsou podle Bodina determinantem suverenity, a proto lze ztotožnit suverenitu se státní mocí.[21]

1.2.2 Thomas Hobbes

Za doby Bodina se v Anglii rýsují myšlenky dalšího představitele, zabývajícího se pojmem suverenita, kterým je Thomas Hobbes. Hobbes se opět věnuje pojmu suverenita v souvislosti s mocí panovníka ve státě. Podle Hobbese nejvyšší moc odvozujeme od faktu, že náležela vždy státu, v té době panovníkovi, který svou moc a právo mohl *"přepustit k vykonávání některým osobám"*.[22] Svou myšlenku suverenity však Hobbes rozvíjí a povyšuje na další úroveň. Ve svém nejznámějším díle Leviathan neboli o podstatě, zřízení a moci státu církevního a občanského klade při popisu zrození státu důraz na svěření veškeré moci a síly *"jednomu člověku či jednomu shromáždění, které může všechny jejich vůle většinou hlasů přeměnit v jednu vůli"*[23]. Zdůrazňuje tedy podstatu a důležitost existence suveréna, který

[19] Tamtéž, S. 16.
[20] PAVLÍČEK, V. Suverenita v procesu integrace (Retrospektiva a perspektiva). In Suverenita a evropská integrace; k ústavněprávním souvislostem vstupu České republiky do Evropské Unie. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1999. ISBN 80-85889-24-2. S. 16.
[21] Tamtéž, S. 16.
[22] Tamtéž, S. 16.
[23] HOBBES, Thomas et al. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Překlad Karel Berka. Vyd. 1. Praha: OIKOYMENH, 2009. 513 s. Knihovna novověké tradice a současnosti; sv. 47. ISBN 978-80-7298-106-9. S. 120.

společnost jako celek díky jednotné vůli sjednotí, a v důsledku toho je možno odstranit bezpráví v dané společnosti.[24]

Podle Hobbese je státem jedna osoba, *"nositel této osoby se nazývá suverén a jeho moci se říká suverénní"*.[25] Společnost jako množství lidí nalézá svou jednotu díky jednomu reprezentantovi, nikoliv z důvodu jednoty jednotlivců, ti jsou v jeho pojetí odlišní, ale z důvodu jednoty jejich společného reprezentanta. Hobbes tudíž klade důraz na individualitu člověka a jeho nepřirozenost tvořit kolektiv. Vysvětluje fungování společenství na konceptu autorizace a reprezentace. Podle Hobbese jsou akty vykonané suverénem zároveň akty jednotlivců, kteří na suveréna přenesli svá práva a stávají se tak i samotnými autory rozhodnutí samotného suveréna. Ten, na kterého jsou pravomoci přeneseny je nazýván suverénním reprezentantem.

Rozdíl oproti předchozím autorům je zde tedy patrný. V předchozích konceptech byl panovník považován za samozřejmého suveréna, v tomto pojetí je však nutný souhlas poddaných prostřednictvím pověření takzvané autorizace. Jednotlivci jsou podle Hobbese samy o sobě slabí, protože se každý řídí svým úsudkem a nejsou bez suveréna schopni jednat jako kolektiv. Proto *"teprve politickou úmluvou se z množství lidí stává kolektiv, který je schopen společně jednat"*.[26]

Bodin s Hobbesem se shodují v myšlence suverenity, kterou považují za klíčový prvek moderního státu, nezbytný pro udržení bezpečnosti a míru. Hobbes na rozdíl od Bodina však definuje vznik suverenity a suveréna, při kterém hraje roli již výše zmíněný proces autorizace. Autorita suveréna je přitom absolutní, trvalá a nedělitelná.[27] Hobbes diferencuje Bodinovy znaky suverenity nejen na práva suveréna, ale i na jeho povinnosti, kterým se Bodin ve svém pojetí nevěnuje. Klíčovým úkolem suveréna je, jak bylo výše zmíněno zachování vnitřního míru ve státě, a to tak, že *"bezpečím se nerozumí pouhé zachování života, nýbrž i všechny ostatní příjemnosti, které si každý opatřuje vlastní řádnou pílí, aniž by tím stát ohrožoval nebo*

[24] BELLING, Vojtěch, KOLLERT, Lukáš a kol. Suverenita panovníka, lidu a státu v moderní politické filozofii. Acta Universitatis Purkynianae, Facultatis Philosophicae. Studia Philosophica; Filozofická fakulta Univerzity J.E. Purkyně v Ústí n. Labem, 2017, 204s. ISBN 978-80-7561-064-5. S. 41.
[25] HOBBES, Thomas et al. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Překlad Karel Berka. Vyd. 1. Praha: OIKOYMENH, 2009. 513 s. Knihovna novověké tradice a současnosti; sv. 47. ISBN 978-80-7298-106-9. S. 121.
[26] BELLING, Vojtěch, KOLLERT, Lukáš a kol. Suverenita panovníka, lidu a státu v moderní politické filozofii. Acta Universitatis Purkynianae, Facultatis Philosophicae. Studia Philosophica; Filozofická fakulta Univerzity J.E. Purkyně v Ústí n. Labem, 2017, 204s. ISBN 978-80-7561-064-5. S. 42.
[27] Tamtéž, S. 51.

mu škodil".[28] Suverén by v tomto smyslu měl tedy i pečovat o své poddané a vzdělávat je. V tomto smyslu se dá hovořit o výjimečnosti Hobbesovy koncepce suverenity. V porovnání s ostatními koncepcemi, které determinují suveréna na základě jisté politické úmluvy, Chotaš vyzdvihuje důležitost Hobbesovy koncepce jako nezbytnou část současného studia, protože Hobbesova *"teorie suverenity, jakkoli doznala během uplynulé doby mnoha modifikací, totiž dodnes tvoří základ moderních národních států"*.[29]

Od myšlenky suverenity panovníka k suverenitě státu jako takového se přesouvá pojetí J. Locka. Podle něj je samotným suverénem stát jako takový a nejvyšší pravomoci uvnitř státu náleží legislativě.[30]

1.2.3 Jean Jacques Rousseau

Rousseau je považován za největšího ochránce suverenity lidu ze všech politických filozofů. Jeho teorie je proto označována jako *"klíč k moderní demokracii"*.[31] Na rozdíl od Hobbese, který suverenitu staví až na základě utvoření skupiny lidí, která je na základě toho zastupována suverénem, Rousseau zastává plnou suverenitu lidu.[32]

Podle analýzy Jeana-Marca Ferryho došlo za *demokratické revoluce* k transformaci suverénní moci *z monarchy na lid*, tudíž z jednotlivce na masu jednotlivců. V nedemokratických režimech je možné suverenitu ztotožnit se samotným suverénem, každý občan se tak stává součástí celku spadající pod daného suveréna. V demokratických režimech je nositelem suverenity lid.[33] V době této transformace vystupuje právě Rousseau, který na tento nově vzniklý jev reaguje a přichází se svou koncepcí Společenské smlouvy. Za podstatné Rousseau považuje existenci právního či hromadného tělesa, na základě kterého rozvíjí svou

[28] HOBBES, Thomas et al. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Překlad Karel Berka. Vyd. 1. Praha: OIKOYMENH, 2009. 513 s. Knihovna novověké tradice a současnosti; sv. 47. ISBN 978-80-7298-106-9. S. 231.

[29] BELLING, Vojtěch, KOLLERT, Lukáš a kol. Suverenita panovníka, lidu a státu v moderní politické filozofii. Acta Universitatis Purkynianae, Facultatis Philosophicae. Studia Philosophica; Filozofická fakulta Univerzity J.E. Purkyně v Ústí n. Labem, 2017, 204s. ISBN 978-80-7561-064-5. S. 51.
[30] PAVLÍČEK, V. Suverenita v procesu integrace (Retrospektiva a perspektiva). In Suverenita a evropská integrace; k ústavněprávním souvislostem vstupu České republiky do Evropské Unie. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1999. ISBN 80-85889-24-2. S. 16.
[31] BELLING, Vojtěch, KOLLERT, Lukáš a kol. Suverenita panovníka, lidu a státu v moderní politické filozofii. Acta Universitatis Purkynianae, Facultatis Philosophicae. Studia Philosophica; Filozofická fakulta Univerzity J.E. Purkyně v Ústí n. Labem, 2017, 204s. ISBN 978-80-7561-064-5. S. 57.
[32] Tamtéž, S. 62.
[33] Tamtéž, 58.

teorii suverenity. Těleso determinuje v podobě státu, pokud je pasivní. Považuje ho za suveréna, pokud je aktivní a za mocnost, *"když se přirovnává k sobě podobným"*. Společnost jako celek složený z občanů nazývá národem. Jednotliví členové národu mohou být občany a podílet se na suverénní moci, či být poddanými a zákony plně respektovat.[34]

Jádrem jeho definice suverenity je právě tzv. obecná vůle, která je chápána jako zdroj zákonů a je vůlí společného zájmu. Obecná vůle přitom není přirozená, ale nabytá výchovou uměle, aby byl daný člověk schopen být *"zodpovědným členem politického společenství"*.[35] Je přitom nutno mít na paměti, že každý jednotlivec má zájmy jiné, rozdílné od obecného, a proto společnost jako suveréna spojují právě zájmy společné, utvářející zájem obecný.[36] Podle Rousseoua je suverénní moc, determinovaná na základě obecného zájmu, nezcizitelná, nedělitelná a neomylná. Podle Pavlíčka[37] byl princip suverenity podle Rousseoua zaznamenán prostřednictvím Deklarace práv člověka a občana. Podle Rousseoua[38] přinesli vznik společnosti a zavedení zákonů nejen ztrátu přirozené svobody lidí, ale i *"překážky slabým a novou sílu bohatým"*.

1.3 Současné pojetí suverenity

Předmětem zkoumání politických filozofů je nalezení odpovědí na otázky týkající se chování občanů a státu. Snaží se odpovědět například na otázku, proč by se měli občané řídit zákony, či jak by se měl občan chovat. Zabývají se také samotným vztahem mezi svobodou občanů na jedné straně a politickou autoritou na straně druhé. Předmětem jsou ale i samotné řešení konfliktů na území suverénního státu nebo regulace vztahu mezi vládci a ovládanými.[39] Klasické teorie zmíněné výše soustředily suverénní moc víceméně do rukou panovníka.

[34] Tamtéž, S. 62.
[35] Tamtéž, S. 63.
[36] Tamtéž, S. 64.
[37] PAVLÍČEK, V. Suverenita v procesu integrace (Retrospektiva a perspektiva). In Suverenita a evropská integrace; k ústavněprávním souvislostem vstupu České republiky do Evropské Unie. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1999. ISBN 80-85889-24-2. S. 16.
[38] ROUSSEAU, Jean-Jacques. O společenské smlouvě, neboli, I zásadách státního práva. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, 2002. 157 s. Knihovna společenských věd. ISBN 80-86473-10-4. S. 215-288.
[39] BELLING, Vojtěch, KOLLERT, Lukáš a kol. Suverenita panovníka, lidu a státu v moderní politické filozofii. Acta Universitatis Purkynianae, Facultatis Philosophicae. Studia Philosophica; Filozofická fakulta Univerzity J.E. Purkyně v Ústí n. Labem, 2017, 204s. ISBN 978-80-7561-064-5. S. 51.

Za doby racionalismu se význam ztotožnění suverénní moci s mocí panovníka začíná snižovat. V této době stát nabývá práva na sebezachování neboli existenci, právo na sebeobranu, rovnost a nezávislost. Začíná se také hovořit o dobrém jméně státu, jeho mezinárodním uznání a jeho schopnosti vstupovat do mezinárodních styků. Toto období lze proto označit jako období rozdělení suverenity na vnější a vnitřní. Hovoří se také ale i o právu vést válku neboli sebeobranu a právu na nezávislost. Současné pojetí se přesouvá k oblastem získání a držení státního území. Za dob renesance a Svaté aliance, jakožto aliance suverénních panovníků, se pojetí suverenity navrací zpět do rukou monarchy. Toto odvození od boha determinuje dědičnost monarchie jako dědičnost suverenity.[40] V 19. století přichází nový pohled německého politického filozofa Georga Jellinka, který je také považován za autora současného pojetí suverenity jako takové.

1.3.1 Georg Jellinek

Pojetí suverenity podle Jellinka vzniká v souvislosti se změnami v pojetí po revolucích roku 1848, ale i v návaznosti na obecnou nejasnost významu pojmu.[41] V době nejasnosti pojmu se objevují celkem tři rozdílná pojetí suverenity. Suverenita je tedy buď ztotožňována se státní mocí, je pouhou vlastností státní moci, nebo je jí vyjádřeno právní postavení nejvyššího státního orgánu. [42] Autoři do této doby i přes fakt, že suverenitu jasně přisuzovali státu, stále přisuzují suverénní moc monarchovi.[43]

Podle Jellinka suverenita znamená že *„moc státní jest tudíž moc, jež nemá žádné vyšší moci nad sebou; jest tedy zároveň i nezávislou i nejvyšší mocí“*[44]. Touto větou je možné odvodit suverenitu vnější a suverenitu vnitřní. Těmito znaky lze proto *„označiti jen dva směry jednotné jinak svrchované moci“*[45]. Státní moc nemá vyšší moci nad sebou je vyjádřením suverenity

[40]PAVLÍČEK, V. Suverenita v procesu integrace (Retrospektiva a perspektiva). In Suverenita a evropská integrace; k ústavněprávním souvislostem vstupu České republiky do Evropské Unie. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1999. ISBN 80-85889-24-2. S. 17.
[41] Tamtéž, S. 18.
[42] REHM, Hermann. Algemeine Staatslehre. BiblioBazaar, 2009. 368 p. ISBN 1110249357.
[43] JELLINEK, Georg. Všeobecná státověda. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1906. xx, 866 s. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných; kniha 27. S. 499.
[44] Tamtéž, S. 502.
[45] Tamtéž, S. 502.

vnějších vztahů s jinými mocnostmi. Suverenita je však i mocí nejvyšší, kdy je projevem suverenity vnitřní *„směrem dovnitř se zřetelem k osobám ve stát zařazeným“*[46].

Svrchovanost je definována i znakem třetím, kterým je její neomezenost. Suverenita je tudíž z právního hlediska moc neomezená a neomezitelná.[47] Stát je schopen omezit sám sebe pouze prostřednictvím právního řádu. Toto vlastní omezení je důležité z důvodu vztahu ke svým občanům tak, aby nebyli pouhými otroky státu.

Jellinek ve své teorii nesouhlasil se svými předchůdci Hobbesem a Rousseauem a jejich přirozenoprávním pojetí, které nespecifikuje důležitost výše zmíněné sebeomezení státní moci. Pavlíček v souvislosti s analýzou teorie suverenity Jellinka uvádí, že *„suverenita není neomezenost, nýbrž schopnost sebeomezení.“*[48] Jellinek ve svém díle sám uvádí *„tak u Hobbesa smlouvou, na níž se stát zakládá, vzniká neomezená právní moc panovníkova, tak i Rousseau podrobuje jednotlivce neomezené vládě právotvorné volonté générale.“*[49]. Ona neomezenost státní suverénní moci je zde tedy zřetelná. Jellinek se věnuje pojetí suverenity také jako schopnosti sebeurčení. V tomto pojetí rozděluje státy na suverénní a nesuverénní.

Stát je podle něj suverénním, pokud je způsobilý svého výhradního právního sebeurčení a není pod vládou jiného suveréna, jiného státu. Nesuverénní stát nabývá své suverenity *„když odpadne stát, který nad ním vládne*“[50]. Závěrem tohoto nového a současného pojetí suverenity nutno zmínit, že o samotné podstatě státní moci nevypovídá absence nebo existence určité kompetence státu. [51]

[46] Tamtéž, S. 502.
[47] PAVLÍČEK, V. Suverenita v procesu integrace (Retrospektiva a perspektiva). In Suverenita a evropská integrace; k ústavněprávním souvislostem vstupu České republiky do Evropské Unie. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1999. ISBN 80-85889-24-2. S. 18.
[48] Tamtéž, S. 19.
[49] JELLINEK, Georg. Všeobecná státověda. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1906. xx, 866 s. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných; kniha 27. S. 503.
[50] PAVLÍČEK, V. Suverenita v procesu integrace (Retrospektiva a perspektiva). In Suverenita a evropská integrace; k ústavněprávním souvislostem vstupu České republiky do Evropské Unie. 1. vyd. Praha: Vodnář, 1999. ISBN 80-85889-24-2. S. 19.
[51] Tamtéž, S. 19.

Suverenita, jakožto jeden ze znaků definující stát, představuje schopnost státu vykonávat moc na svém vlastním území. Podle Klímy do této moci spadají všechny oblasti a je možno toto právo vynutit. Podle Pavlíčka do moci nemůžeme všechny oblasti zahrnovat proto, aby se z občanů nestávali otroci. Zatímco v demokratických systémech je držitelem suverénní moci lid, který svou moc prostřednictvím voleb transformuje do mandátů zastupitelů občanů, v nedemokratických režimech je suverénní moc v rukou jedné diktátorské autority. Suverenita může být obsažena v ústavě tak, jak je tomu například v USA. Pokud v ústavě definována není, jako je tomu v případě nepsané ústavy VB, neznamená to, že stát danou mocí nedisponuje. Suverenita není v historii spojena se vznikem státu. Ke spojení těchto dvou pojmů dochází až se vznikem moderních států. Prvním z tradičních představitelů, kteří se pojmem zabývali byl Jean Bodin. Jean Bodin definuje ve Francii pojem jako první, a označuje suverenitu za absolutní a trvalou moc uvnitř státu. Moc je přitom v rukou panovníka v monarchii a v rukou lidu v demokracii. I v případě definice Thomase Hobbese je moc uložena v rukou panovníka. Společnost funguje na základě principu autorizace a reprezentace. Od této doby není panovník automatickým suverénem, ale musí dojít k souhlasu poddaných prostřednictvím tzv. autorizace. Rousseau je prvním zastáncem plné suverenity lidu. Jeho teorie vychází z obecné vůle, která představuje společné zájmy jednotlivců společnosti. Suverenita se v průběhu následující historie opět vrátila k moci panovníka. Současné pojetí suverenity definoval v 19. století Georg Jellinek, který upřesnil tehdy tolik nejasný pojem. Suverenita představuje tři znaky: suverenitu vnitřní, suverenitu vnější a schopnost sebeomezení.

2 Transnacionální korporace

Transnacionální korporace, patří mezi výrazné projevy současné světové ekonomiky, stále nabývající na svém rozsahu, propojující národní trhy, mezinárodní trhy, stírající geografické bariéry, utvářející samotný světový globální trh. Jen velmi těžko bychom si představili současný svět bez transnacionálních korporací. Ať již jsou to statky či služby, produkty výroby transnacionálních korporací využíváme na denní bázi. Na to, co se pod tímto pojmem skrývá, odpovídá následující text. V dalším textu budeme transnacionální korporace označovat zkratkou TNK.

2.1 Transnacionální korporace jako projev globalizace

Globalizační tendence současné světové ekonomiky jsou nám dobře známé a stále nabývající na svém významu. Jeden z pohledů na globalizaci poskytuje Hnát[52], prostřednictvím tří pojetí globalizace, a to pojetí materiální, strukturální a institucionální. Materiálním pojetím jsou sílící tendence oddělující aktivitu od daného území, které vedou ke zrychlení *„všech toků ekonomické aktivity ve světové ekonomice“.* Proces globalizace je v tomto smyslu úzce spojen s ekonomickou aktivitou, technologickým pokrokem a je projevem nevyhnutelným. V pojetí strukturálním existuje moc společnosti globalizaci ovládat nebo ji přímo řídit prostřednictvím mezinárodních institucí. Institucionální pojetí determinuje síly globalizace, *„které působí na změnu chování a postojů národních aktérů světové ekonomiky*“.[53]

Vzájemná integrace národních ekonomik, regionálních uskupení, neustále se zrychlující transfer informací, stírání hranic mezi státy, vzájemná interdependence a v neposlední řadě stále více nabývající síla, a zejména vliv TNK na aktéry světového hospodářství.[54] Toto všechno a více lze považovat za projevy globalizačních procesů. Podle Brůžka[55] se v souvislosti mezi TNK a globalizačními procesy hovoří *“o transnacionálních společnostech jako o nositelích*

[52] HNÁT, Pavel. *Politická ekonomie globálních nerovnováh*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2014. ISBN 978-80-245-2023-0. S. 24.
[53] Tamtéž, S. 24.
[54] EICHLER, Jan. Terorismus a války v době globalizace. 2., dopl. Vyd. Praha: Karolinum, 2010. 397 s. ISBN 978-80-246-1790-9. S. 17.
[55] BRŮŽEK, Antonín a kol. Světová ekonomika na prahu 21. století: (vybrané problémy). 1. vyd. Praha: Velryba, 2003. 197. s. Podnikání a management; sv. 3. ISBN 80-85860-14-7. S. 56.

globalizace". K těmto procesům dochází především v 90. letech minulého století za výrazného rozvoje nejen vědy a techniky, ale i informačních technologií, dopravě a markantní liberalizaci mezinárodních trhů.[56]

2.1.1 Teoretické východisko

Bezpochyby zajímavým pohledem na současné ekonomické uspořádání je úhel pohledu teoretických koncepcí mezinárodních vztahů. Pro potřeby této práce jsou klíčové dva hlavní teoretické proudy. Podle Eichlera[57] **neorealistické** teorie tvrdí, že *"ústřední jednotkou mezinárodní politiky zůstávají státy, které se i nadále budou zaměřovat především na co nejvýraznější prosazování vlastních zájmů"*. Dalo by se tedy hovořit o zájmu neomezené suverenity státu jako o projevu a hlavním cíli neorealistické koncepce. Proti tomuto se naopak staví teorie **liberálního institucionalismu**. Liberalisté zastávají teorii mezinárodní spolupráce a TNK tak považují za pozitivní faktor.

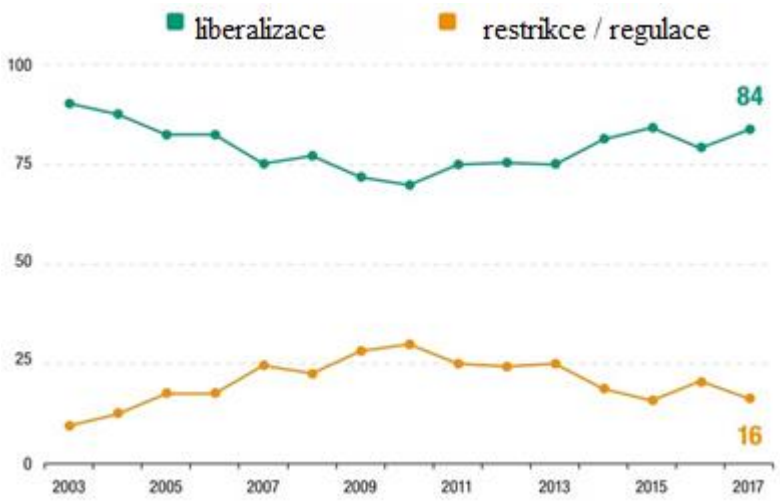
Příkladem Eichler[58] uvádí politiku Billa Clintona, který svou doktrínu, spíše než na vojenské záměry, směřuje k dobývání trhů, a *"jejíž podstatou je získávání nových odbytišť pro americké výrobky"*. Tento příklad na jedné straně dokazuje výše zmíněnou liberalizaci obchodu 90. let spojenou globalizačními tendencemi, na straně druhé samotnou provázanost politického a ekonomického sektoru Podle Hnáta[59] je cílem liberální politické ekonomie získat odpovědi na otázky týkající se propojenosti trhu a státu, a to především na to, *„jak lze regulační autoritu státu omezit, aby jednotlivci mohli nerušeně realizovat směnu na základě vlastní vůle (ne politických požadavků)"*.

Z výše uvedeného vyplývá, že z tendencí uvedených teorií se vyvíjí i samotný současný stav světové ekonomiky. Jak je uvedeno ve World Investment Reportu, země jsou čím dál tím více otevřené mezinárodním transakcím. V roce 2017 přijalo 65 ekonomik světa 126 opatření v oblasti zahraničních investic, což bylo také největším počtem opatření za posledních deset let. Z těchto bylo 93 opatření liberalizačního charakteru a 18 charakteru regulačního. Zbylých

[56] Tamtéž, S. 56.
[57] EICHLER, Jan. Terorismus a války v době globalizace. 2., dopl. Vyd. Praha: Karolinum, 2010. 397 s. ISBN 978-80-246-1790-9. S. 21.
[58] Tamtéž, S. 23.
[59] HNÁT, Pavel. *Politická ekonomie globálních nerovnováh*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2014. ISBN 978-80-245-2023-0. S. 13.

15 opatření bylo označeno za neutrální. Liberalizační opatření se tedy podílela, jak ukazuje graf č.1 níže, 84 % na všech změnách. Opatření regulační zaujala 16 % a týkala se oblastí dopravy, energií, manufaktur, národní ochrany a zahraničního vlastnictví.[60]

Graf č. 1 Změny v přístupu k liberalizaci/ regulaci národních politik k zahraničním investicím, v %

Zdroj: Převzato z World Investment Report. New York: United Nations, 2018. [online]. S. 31. Dostupné z: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf

2.1.2 Pojem transnacionální korporace

Nadnárodní společnosti, multinacionální společnosti či transnacionální společnosti, všechny tyto tři pojmy nám velmi známé signalizují stejný jev a výraznou část mezinárodního obchodu 21. století. Podle Hnáta, který současný charakter TNK trefně vystihuje ve svém předmětu Světová ekonomika, jde o *„podnik, který ve své činnosti nezná hranice“*. Jsou to právě hranice, které před rozvojem globalizace znamenaly pro TNK překážku. Dnes je tomu ovšem jinak, kdy během posledních 30 let došlo k masivnímu rozvoji TNK, které dnes mohou vyrábět a prodávat po celém světě prakticky bez omezení. TNK přitom mohou být jak soukromého, tak i charakteru státního.

[60] World Investment Report. New York: United Nations, 2018. [online]. S. 30-31. Dostupné z: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf

Za předchůdce a iniciátory TNK lze považovat mezinárodní společnosti, které mají podle Brůžka[61] *"sídlo v jedné zemi a výrazně se zabývají zahraničním obchodem"*. V průběhu 90. let však v důsledku rozvoje vědy a technologií dochází k rozšiřování fenoménu v podobě TNK, které mají definici značně podobnou. Definice se od sebe mohou lehce lišit, jejich podstata je však téměř neměnná.

Podle Dickena[62] se jedná o firmu, která má moc ovlivňovat a řídit společnost ve více jak jedné zemi, a to i v případě, že není vlastníkem ovládané společnosti. Firma tedy řídí a ovlivňuje společnost v závislosti na svém procentuálním podílu na dané společnosti.

Podle Brůžka[63] se *"jedná o podniky, které vlastní nebo ovládají činnost produkující přidanou hodnotu ve dvou nebo více zemích"* V případě definice OSN a jejích přidružených organizací, která byla OSN definována roku 1974, jde o velké nadnárodní společnosti, mající sídlo v rozvinutých ekonomikách. V tomto případě jsou tedy vyloučeny veškeré malé a střední TNK, či velké TNK sídlící v nerozvinutých ekonomikách.[64]

Ghertman[65]uvádí nám definici nejznámější a je možné ji považovat za všeobecně uznávanou. Podle něj se jedná o každou *"společnost se sídlem v jedné zemi a vyvíjející stálou činnost pod kontrolou nejméně ve dvou dalších zemích, v nichž realizuje alespoň 10 % svého obratu"*. Společnost, která je v zemi původu společnosti se označuje za mateřskou. Části společnosti, které jsou pod správou mateřské společnosti v dalších zemích jsou jejími zahraničními filiálkami. Ghertman dále rozlišuje podíl filiálek na celkovém obratu TNK, kterého by měly dosahovat 5 až 50 %. Podle podílu na celkovém obratu TNK rozlišujeme filiálky dále na filiálky pod finanční kontrolou, manažerskou kontrolou a pod kontrolou technickou.

[61] BRŮŽEK, Antonín a kol. Světová ekonomika na prahu 21. století: (vybrané problémy). 1. vyd. Praha: Velryba, 2003. 197. s. Podnikání a management; sv. 3. ISBN 80-85860-14-7. S. 56-57.
[62] DICKEN, Peter. Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. Los Angeles: Sage Publications, 2011. xxi, 606 s. ISBN 978-1-84920-767-6. S. 110.
[63] Tamtéž, S. 56-57.
[64] Ghertman, Michel. Nadnárodní společnosti 1. vyd. Praha: HZ Praha, 1996. ISBN 80-86009-06-8. S. 7-8.
[65] Tamtéž, S. 6.

Filiálka tak může být absolutně ovládána mateřskou společností v případě, že vlastní její majoritní podíl. Částečně v podobě pouhé správy filiálky, či se může jednat pouze o minoritní správu filiálky prostřednictvím transferu technologie. V případě transferu technologie hovoříme o tzv. vnitřním a vnějším transferu. Pokud je daná technologie transferována z mateřské společnosti do společnosti dceřiné neboli filiálky, jedná se o transfer vnitřní. Pokud se jedná o transfer technologie do dané ekonomiky jako takové, hovoříme o vnějším transferu nadnárodní společnosti.[66]

Podle Brůžka[67] se TNK také skládá z mateřské společnosti a jejích zahraničních afilací. Afilace vznikají prostřednictvím přímých zahraničních investic v podobě vlastnictví akcií nebo prostřednictvím zakládání vlastních podniků v zahraničí. Afilace Brůžek dále dělí podle charakteru vazby na mateřskou společnost a dle terminologie World Investment Report na zahraniční pobočky, dceřiné společnosti a přidružené podniky. Podmínkou je přitom vlastnictví alespoň 10 % podílu na majetku nebo hlasovacích právech pro dostatečnou kontrolu aktiv zahraniční afilace.

Zahraniční pobočka je plnou organizační součástí mateřské společnosti. Pobočka je obvykle nositelem jména mateřské společnosti, je v jejím plném vlastnictví či ve vlastnictví s partnerem. Existuje podepsaná dohoda mezi domovskou a hostitelskou zemí o nemožnosti dvojího zdanění, a zisk je proto výhradně zdaňován v domovské zemi jako součást celého zisku společnosti. V případě dceřiné společnosti mateřská společnost vlastní více jak 50 % základního kapitálu, nebo hlasovacích práv, a má tak možnost jmenovat většinu organizačních složek společnosti, tedy kontrolní orgány, management a administrativní orgány. Dceřiná společnost je však samostatnou hospodářskou jednotkou s vlastní právní subjektivitou a vztah mezi oběma jednotkami je tak pouze prostřednictvím kapitálové účasti, nikoliv organizační. Třetím případem afilace jsou přidružené podniky, kdy mateřská společnost vlastní více jak 10 %, ale maximálně 50 % základního kapitálu. Přidružený podnik disponuje vlastní právní subjektivitou.[68]

[66] Tamtéž, S. 6-8.
[67] BRŮŽEK, Antonín a kol. Světová ekonomika na prahu 21. století: (vybrané problémy). 1. vyd. Praha: Velryba, 2003. 197. s. Podnikání a management; sv. 3. ISBN 80-85860-14-7. S. 58.
[68] Tamtéž, S. 58.

2.2 Historický exkurz

Historicky první nadnárodní společnosti jsou datovány na konec 18. století a počátek 19. století. Nadnárodními společnostmi byly evropské obchodní společnosti, soustřeďující svou aktivitu do ložisek nerostných surovin, situovaných ve svých kolonií. Jednalo se například o ocelárny Cockerill SA založené v Prusku roku 1815, německý Bayer založen z roku 1863, švýcarský Nestlé z roku 1867, francouzský Michelin z roku 1890 nebo britský Lever z roku 1890.[69] V této době se ale jednalo zejména i o holandské a britské společnosti, které jako první začaly se svou ekonomickou expanzí prostřednictvím přímých zahraničních investic.

Na počátku 20. století se do této formy obchodu zapojují i další evropské státy a před první světovou válkou Evropa zaujímá 77 % veškerých přímých zahraničních investic, dále jen PZI. Dominantní postavení je stále pod vedením britských společností s 45 % podílem PZI. V případě amerických tehdejších TNK se jednalo o expanzi zejména do Kanady. V Evropě byla jejich expanze soustředěna ve VB.[70]

V meziválečném období přicházejí s PZI Americké společnosti na tehdejší protekcionistické uzavřené evropské trhy, kde implementují své nové technologie, nové výrobní procesy či manažerské metody. Dominancí tehdejších amerických nadnárodních firem byla výroba a distribuce spotřebního zboží a lehkého strojírenství. Německé společnosti dominují v chemické výrobě a strojírenství. Britské společnosti v meziválečném období zaujímají pozici v oblastech prémiového spotřebního zboží. Za druhé světové války dochází ke značným komplikacím například německých nadnárodních společností v USA, které byly zabaveny a rozprodány americkým firmám. Příkladem takové společnosti je německá plynařská firma Linde.

[69] Ghertman, Michel. Nadnárodní společnosti 1. vyd. Praha: HZ Praha, 1996. ISBN 80-86009-06-8. S. 11.
[70] BRŮŽEK, Antonín a kol. Světová ekonomika na prahu 21. století: (vybrané problémy). 1. vyd. Praha: Velryba, 2003. 197. s. Podnikání a management; sv. 3. ISBN 80-85860-14-7. S. 58-59.

Poválečné období znamená především americkou vlnu nadnárodních společností, datovanou od roku 1945, a jejich významnou participací na hospodářské obnově Evropy. V důsledku založení EHS v roce 1957 dochází ke značné liberalizaci evropského trhu a evropské země pronikají jak na sousední evropské trhy, tak na mimoevropské trhy. Zvedení společné celní ochrany evropského trhu znamenalo na jednu stranu pro americké a nově se angažující japonské společnosti zavádění svých afilací jako jedinou možnost vstupu na evropský trh.[71] Po překonání jistých bariér se jim však na druhou stranu otevíral obrovský trh bez hranic. PZI amerických společností v 60. letech přitom dosahují 49,2 % všech PZI.[72]

Od 70. let dochází k výraznému přesunu výroby evropských multinacionálních společností na americké trhy a expanzi asijských zemí, zejména poté sílícího Japonska, na trhy evropské. Expanze byla ale započata v dalších tehdejších rozvojových, jako byli Brazílie, Mexiko či Indie. Od této doby se také hovoří o rozvoji TNK jako o celosvětovém fenoménu. V 80. letech jsou americké investice v Evropě a evropské investice v USA téměř vyrovnané.[73] Novými hráči na nadnárodním poli se stávají, do této doby rozvojové země, Jižní Korea, Tchaj-wan, Hongkong či Singapur.[74]

Tabulka č. 1 Účetní hodnota zahraničních investic hlavních zemí světa (1960 – 1980), podíl v %

Země původu	**1960**	**1971**	**1980**
USA	49,2	48,1	42,2
Japonsko	0,7	2,6	7,3
Kanada	3,7	3,8	3,7
Evropa celkem	41,1	40,2	44,1
VB	16,2	13,8	14,5
Německo	1,2	4,2	7,4
Švýcarsko	3	5,5	6,5
Francie	6,1	4,2	3,9
Nizozemsko	10,5	8	7,8
Švédsko	0,6	1,4	1,4
Belgie-Lucembursko	1,9	1,4	1,3
Itálie	1,6	1,7	1,3

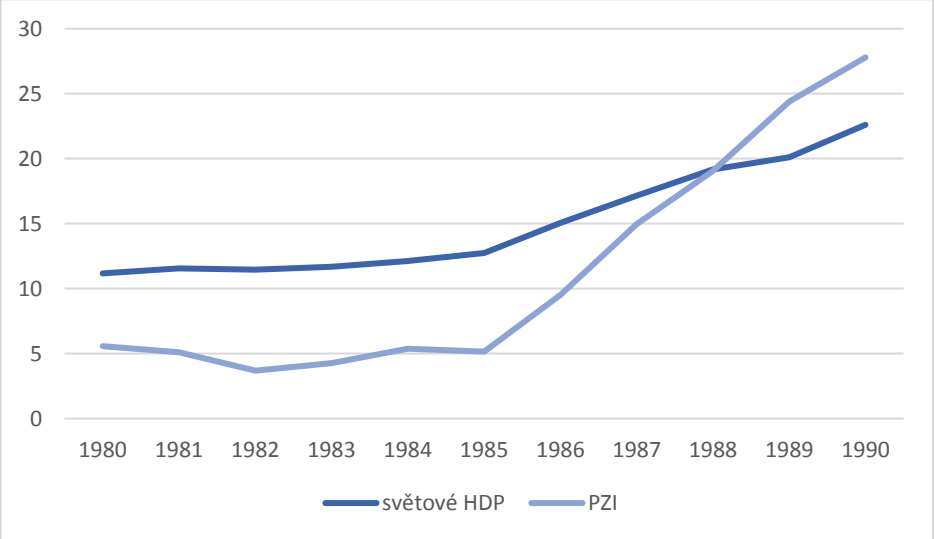
Zdroj: Vlastní zpracování, Ghertman, Michel. Nadnárodní společnosti 1. vyd. Praha: HZ Praha, 1996. ISBN 80-86009-06-8. S. 18.

[71] Tamtéž, S. 59.
[72] Ghertman, Michel. Nadnárodní společnosti 1. vyd. Praha: HZ Praha, 1996. ISBN 80-86009-06-8. S. 18.
[73] Tamtéž, S. 14-16.
[74] BRŮŽEK, Antonín a kol. Světová ekonomika na prahu 21. století: (vybrané problémy). 1. vyd. Praha: Velryba, 2003. 197. s. Podnikání a management; sv. 3. ISBN 80-85860-14-7. S. 59.

Výše uvedená tabulka představuje vývoj procentního podílu přímých zahraničních investic významných expandujících zemí v průběhu let 1960–1980. Jak je z tabulky zřejmé, největší podíl v PZI zaujímala USA a Evropa. Nutno brát v potaz i tehdejší nárůst o téměř 5 p. b. PZI mezi léty 1971 a 1980 sílícího Japonska, jakožto v té době nového hráče na mezinárodním poli. Výrazným aktérem se mezi léty 1971 a 1980 stává i Německo, které zvýšilo svůj podíl PZI z 4,2 % na 7,4 %.

90. léta jsou definována prudkým rozvojem technologií, finančních služeb a dopravy. Jak uvádí Brůžek[75], v tomto období dochází k růstu světových exportů *"rychleji než světový produkt, ale zahraniční investice rostou ještě mnohem rychleji"*. Mateřské společnosti jsou přitom nejčastěji zřizovány v průmyslových zemích, odkud zřizují a spravují své filiálky v zahraničí.

Graf č. 2 Tendence růstu světového produktu a přímých zahraničních investic, světový HDP v mld. dolarů, PZI v desetinách mld. dolarů

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat z World Bank. Dostupné z: www.data.worldbank.org

[75] Tamtéž, S. 59.

Jako doplnění Brůžkovi teorie přikládám graf výše, který znázorňuje tendence ukazatele světového produktu a přímých zahraničních investic, takzvaných outflows, tedy peněžních toků investovaných v zahraniční zemi. Z grafu je tedy zřejmá rychlejší růstová tendence FDI, než je tendence světového GDP neboli hrubého domácího produktu. Pro zpracování uvedeného grafu výše byla u hodnot FDI v bilionech dolarů posunuta desetinná čárka, aby byla zřetelná tendence, pro kterou byl graf sestrojen a kterou graf prezentuje. ¨

2.3 Přímé zahraniční investice

Jak Brůžek[76] uvádí, na konci 60. let se v mezinárodním prostředí angažovalo okolo 7 000 nadnárodních společností. Toto číslo se rapidně transformovalo do 40 000 firem do poloviny 90. let a v roce 2003 čítal počet TNK okolo 65 000 mateřských společností, které v té době měly přes 850 000 afilací fungujících po celém světě. Z těchto 65 000 reprezentovalo 45 000 mateřských firem vyspělý svět a 12 000 rozvojový svět. K zamyšlení slouží počet afilací v rozvojových zemích, který v roce 2003 čítal 355 000. Afilací z vyspělých zemí bylo naopak pouze 94 000. Do roku 2010 stouplo číslo mateřských korporací na 103 786 a jejich filiálek na 892 114.[77] Poslední data týkající se počtu transnacionálních korporací vydal UNCTAD v roce 2014. Podle World Investment Reportu 2014 bylo v roce 2013 přes 550 státy vlastněných nadnárodních korporací a přes 15 000 státy vlastněných zahraničních filiálek.[78]

Podle Dickena se jedná o multinacionální nebo nadnárodní společnosti, které se angažují v PZI a vlastní nebo v určitém smyslu řídí aktivity přidané hodnoty ve více jak jedné zemi. Podle Brůžka se činnost TNK projevuje *"rostoucími transfery kapitálu ve formě přímých zahraničních investic"*[79]. V tabulce níže, v návaznosti na vývoj PZI vybraných zemí v předchozí podkapitole 2.2., uvádím doplněný vývoj PZI do roku 2017. Zemí, která v dosahuje v současné době nejvyšších hodnot PZI jsou Spojené státy americké s hodnotou 316 469 milionu dolarů a podílem 76,9 % na světových PZI.[80]

[76] Tamtéž, S. 66.
[77] Jaworek M., Kuzel M. (2015). Transnational Corporations in the World Economy: Formation, Development and Present Position. Copernican Journal of Finance & Accounting, 4(1), 55–70. http:// dx.doi.org/10.12775/CJFA.2015.004
[78] World Investment Report. New York: United Nations, 2014. [online]. S. 9. Dostupné z: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf
[79] Tamtéž, S. 58.
[80] FDI *outflows*

Tabulka č. 2 Vývoj přímých zahraničních investic vybraných zemí světa, v % podíl na světových PZI, PZI milionech dolarů

Země původu	**2005**		**2010**		**2012**		**2015**		**2017**	
USA	3,3	26901	22	296334	280	338363	17	279471	76,9	316469
Japonsko	5,6	45830	4,2	56276	102	122514	7,8	128698	40	160425
Kanada	3,3	27540	2,6	34721	46,3	55875	4,1	67465	19,4	79801
VB	10,8	88544	3,6	48075	17,2	20767	-4,1	-66827	28,6	117605
Německo	9	74498	9,3	125453	51,5	62188	5,9	97719	18,8	77483
Švýcarsko	6,2	50994	6,4	85718	36,1	43572	5,3	87512	-8,5	-34916
Francie	8,3	68016	3,6	48158	29,4	35453	3,2	53206	14,1	58135
Nizozemsko	12,9	105999	5,1	68363	5,1	6174	14,9	246266	6,8	27967
Švédsko	3,4	27716	1,5	20364	24	28977	0,8	12922	5,5	22769
Belgie	4	32640	-0,6	-8313	28	33834	2,4	39896	5,9	24208
Itálie	5,1	41795	2,4	32657	6,6	7992	1,4	22314	6,2	25681
Čína	1,7	13730	4,3	57954	53,8	64963	10,6	174391	24,8	101914
EU	67,7	557514	34,2	459729	244	294086	39,5	651435	31	411359
Svět	100	823292	100	1345318	100	120657	100	1647549	100	1329560

Zdroj: Vlastní výpočty a zpracování na základě dat z OECD. OECD (2019), FDI flows, outward (indicator). doi: 10.1787/99f6e393-en (Accessed on 25 March 2019)

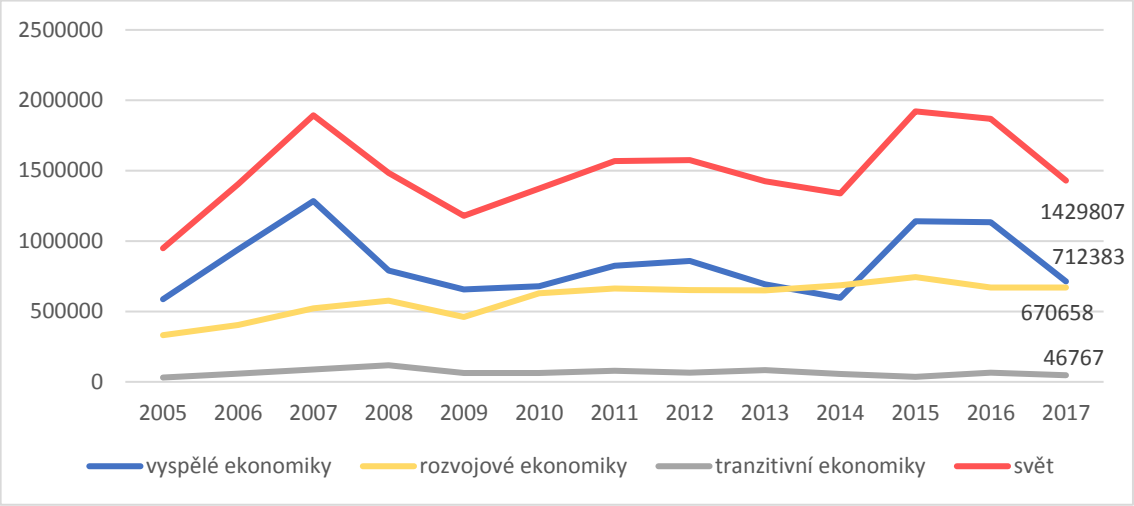
Podle posledního zveřejněného World Investment Report 2018 činily přímé zahraniční investice v roce 2017 1,43 trilionu dolarů, což znamenalo pokles o 23 % vzhledem k předcházejícímu roku 2016, kdy byly PZI 1,87 bilionu dolarů.[81] Podle uvedené zprávy OECD dochází v posledním sledovaném roce, v rámci jednotlivých skupin zemí, ke klesajícím tendencím PZI, viz níže uvedený graf.

Z uvedeného grafu níže je zřejmý nejenom klesající trend PZI jednotlivých skupin zemí, ale tudíž i klesající trend celkových světových investic mezi posledními roky 2016 a 2017. Podle posledního reportu Globalization 4.0[82] míří více jak 40 % všech světových přímých zahraničních investic do rozvojových zemí, což činí více než organizace ODA k tomuto zřízená.

[81] World Investment Report. New York: United Nations, 2018. [online]. S. 9. Dostupné z: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf

[82] World Economic Forum. Globalization 4.0: Shaping a New Global Architecture in the Age of the Fourth Industrial Revolution. April 2019. [online]. S. 13. Dostupné z: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Globalization_4.0_Call_for_Engagement.pdf

Graf č. 3 Klesající trend PZI v milionech dolarů[83]

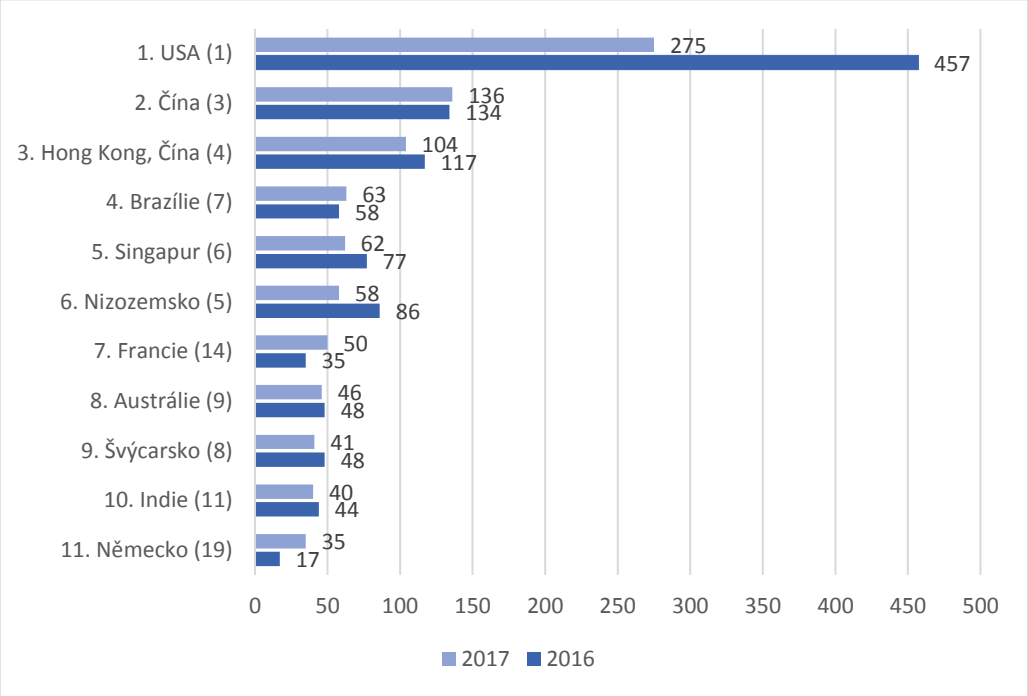

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat UNCTADSTAT. *Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual*. Dostupné z: https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96740

Graf níže znázorňuje 11. nejlepších hostitelských zemích z hlediska přímých zahraničních investic a jejich výsledky za roky 2016 a 2017. Jak můžeme vidět, pokles je patrný i z tohoto znázornění. Zlepšení výsledků zaznamenala Čína, která se z 3. pozice posunula na pozici 2. Spojené státy si svou první pozici udržely i v roce 2017, přesto jsou jejich ztráty PZI z grafu patrné. Pozitivní skok v pořadí zaznamenala svým posunem z 14. příčky na 7. Francie a Německo z 19. pozice na 11.

[83] *FDI inward*

Graf č. 4 Vývoj hostitelských zemí z hlediska PZI, 11 nejlepších zemí pro rok 2017, (x) = 2016, v mld. dolarů

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat z World Investment Report. New York: United Nations, 2018. [online]. S. 19. Dostupné z: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf

2.4 Odvětvová struktura

Podle Ghertmana[84] se TNK specializují ve třech hlavních oblastech mezinárodního obchodu, a to v oblasti *průmyslu ropného, zpracovatelského a sektoru služeb*.

Ropný průmysl datuje své počátky kolem roku 1870. V roce 1865 John Davidson Rockefeller odstartoval významnost tohoto odvětví koupí rafinerie v Clevelandu a pozdějším založením společnosti Standard Oil Company v roce 1870. Tato společnost ovládla později nejen celý americký trh, ale prostřednictvím založeného Standard Oil Trustu a sesterských podniků i trhy Pensylvánie, Ohia, Kansasu či Kalifornie. V roce 1885 Rockefellerovy podniky vyvážely 70 % své produkce na Střední východ a do Evropy.

[84] Ghertman, Michel. Nadnárodní společnosti 1. vyd. Praha: HZ Praha, 1996. ISBN 80-86009-06-8. S. 21-35.

Zpracovatelský průmysl byl nastartován v 19. letech automobilovými nadnárodními společnostmi, tehdy výhradně evropskými. Společnost Daimler, později Daimler Benz, byla založena roku 1896 jako německá společnost se zřízenou pobočkou v Anglii a o šest let později i s pobočkou v Rakousku. Na americkém kontinentu byla již roku 1888 založena společnost, která pomocí licence Daimler vyrobila první vozy Mercedes. Činnost této společnosti zastavila první světové válka.

Sektor služeb, konkrétně oblast bankovnictví byl opět zprvu jevem evropským. O prvních náznacích nadnárodních společností se v tomto ohledu dá hovořit v souvislosti s bankovními pobočkami v 19. století anglických a francouzských kolonií. Nutno ale poznamenat, že kolonie nebyly v té době samostatnými zeměmi, a proto je nelze považovat za plnohodnotné TNK. Tyto pobočky však sloužily jako jakýsi start pozdějších anglických a francouzských bankovních TNK.

Podle World Investment Reportu[85] trhu ještě před deseti lety dominovaly sektor bankovnictví a energetický průmysl. Následující dvě tabulky srovnávají překvapivý vývoj následujících dvou let, roku 2016 a 2017. V důsledku globalizačních procesů se na přední příčky, co se velikosti TNK týče, až doposud dostávaly převážně společnosti zabývající se rozvojem informačních technologií. Není proto překvapením, že se na první příčku roku 2016 dostala společnost Apple, třetí příčku zaujal Microsoft či 7. příčku společnost Facebook. Rok 2016 je také charakterizován převážným podílem TNK sídlících ve Spojených státech amerických či narůstající tendence čínských transnacionálních korporací. Do prvních 10 největších TNK se tak prozatím dostala pouze jedna čínská společnost, a to China Mobile.

[85] World Investment Report. New York: United Nations, 2018. [online]. Dostupné z: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf

Tabulka č. 3 Největší TNK 2016, podle příjmů

Umístění	Společnost	Sídlo	Sektor
1.	Apple	USA	IT
2.	Alphabet	USA	IT
3.	Microsoft	USA	IT
4.	Berkshire Hathaway	USA	Finance
5.	Exxon Mobil	USA	Energetický, ropný
6.	Amazon	USA	IT
7.	Facebook	USA	IT
8.	Johnson & Johnson	USA	Péče o zdraví
9.	General Electric	USA	Průmyslové podniky
10.	China Mobile	Čína	Energetický, ropný

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat z World Economic Forum. *These are the world´s 10 biggest corporate giants.*

Druhá tabulka představuje překvapivý vývoj a první znatelnější změnu zastoupení deseti největších TNK. Změna není charakterizována pouze změnou dominujícího sektoru, ale i změnou původu společností. Na vedoucí pozice se opět vrací energetický průmysl, IT společnosti se dostávají do pozadí. Totéž platí i o amerických TNK, které v žebříčku největších korporací zaujaly pouze tři pozice oproti původním devíti. Za zmínku stojí propad společnosti Apple z 1. pozice na pozici 11., nebo společnosti Amazon z pozice 6. na pozici 18. Do popředí se nově dostávají společnosti čínské, které zaujaly hned tři příčky oproti roku 2016, a zároveň se svými ročními příjmy přibližují současné největší transnacionální korporaci Walmartu s ročním příjmem více jak 500 milionů amerických dolarů.

Tabulka č. 4 Největší TNK 2017 v milionech dolarů

Umístění	Společnost	Sídlo	Sektor	Příjmy
1.	Walmart	USA	Retail obchod	500,343
2.	State Grid	Čína	Energetický, ropný	348,903
3.	Sinopec	Čína	Energetický, ropný	326,953
4.	China Natural Petroleum	Čína	Energetický, ropný	326,008
5.	Royal Dutch Shell	Nizozemsko	Energetický, ropný	311,870
6.	Toyota	Japonsko	Automobilový	265,172
7.	Volkswagen	Německo	Automobilový	260,028
8.	BP	UK	Energetický, ropný	244,582
9.	Exxon Mobil	USA	Energetický, ropný	244,363
10.	Berkshire Hathaway	USA	Finance	229,234

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat z Global 500. [online] Dostupné z: http://fortune.com/global500/list/

2.5 Proč firmy "transnacionalizují"

Zisk je základním cílem kteréhokoliv podnikání. Tak jak je tomu u jiných typů firem, i u těch nadnárodních je hlavním cílem snaha dosáhnout co nejvyššího zisku. V případě TNK ale můžeme hovořit o snaze zvýšit svůj podíl na trhu či trzích, či dokonce ovládnout celý trh. Vedoucí pozice na trhu je přitom pro TNK samotným vrcholem jejich existence. O to víc tato věta platí, o co větší trh se jedná, či o větší množství trhu se jedná.

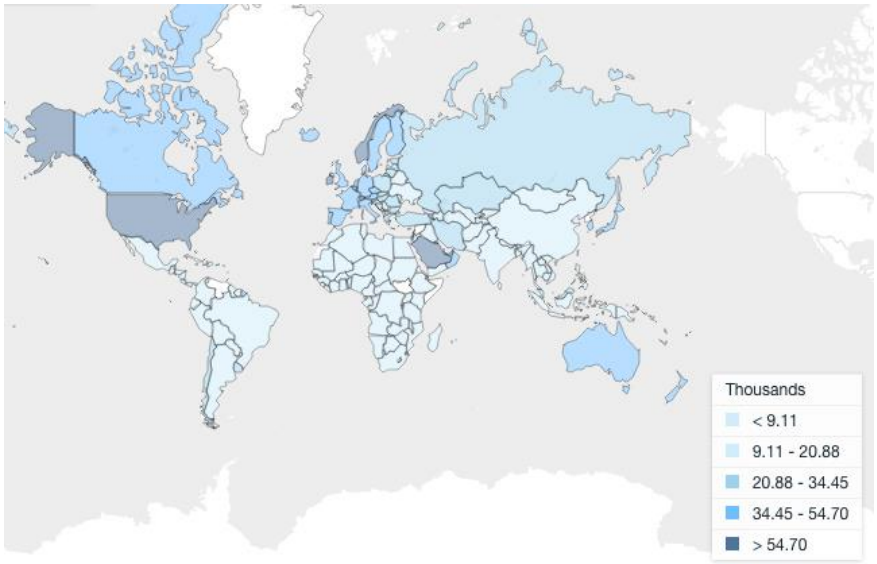
Za dlouhodobý cíl je ovšem, podle Dickena[86], považováno dosahování dlouhodobých zisků společnosti. Trh je velmi kompetitivním prostředím, kdy je možné toto prostředí v současné době označit pojmem *„environment of hyper-competition"*, neboli hyper konkurenční prostředí, kdy nedochází pouze k neustálému zdokonalování konkurence, ale i k rychlému růstu a úpadku konkurenčních výhod. To, co je dnes pro společnost výhodou, zítra nemusí existovat. V důsledku globalizace firmy nekonkurují pouze svým národním rivalům na svém vlastním trhu. Konkurenty pro transnacionální korporaci jsou naopak konkurenční mateřské společnosti či filiace na druhém konci světa.

Podle Dickena rozlišujeme firmy zabývající se operacemi dvojího druhu, a to na tržně orientované společnosti a majetkově orientované společnosti nebo jinak také společnosti orientované na vlastnictví zdrojů. Cílem tržně orientované společnosti je co nejpřesnější přizpůsobení daného produktu či služby jedinečnému trhu tak, aby mu byl produkt či služba schopny co nejlépe sloužit. Produkty firem proto vypadají jinak v Evropě či v Asii, jsou přizpůsobeny místní kultuře a náboženství. To, zda si společnost trh pro své investice vybere, záleží na třech atributech, a to na velikosti trhu, struktuře poptávky a přístupnosti na trh.

[86] DICKEN, Peter. Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. Los Angeles: Sage Publications, 2011. xxi, 606 s. ISBN 978-1-84920-767-6. S. 110-114.

Velikost trhu Dicken měří prostřednictvím příjmu na obyvatele. V těchto souvislostech proto hovoříme o USA a západní Evropě jako o trzích největších. V USA v roce 2017 činil příjem na obyvatele 60,200 tisíc dolarů. V porovnání s Evropskými statistikami činil příjem na obyvatele v euro zóně 43,834 tisíc dolarů. Níže je uvedena pro přehled orientační mapa příjmů pro rok 2017.[87]

Obrázek č. 1 Hrubý národní příjem na osobu 2017

Zdroj: World Bank. GNI per capita 2017 map. Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD?view=map

Druhým faktorem, na základě, kterého se firmy rozhodují, zda budou na trh expandovat, je struktura poptávky. Čím vyšší množství příjmových skupin obyvatelstva, tím je rozdílnější i poptávka na trhu. Platí přitom vztah, že roste-li příjem, roste i poptávka po statcích a službách na trhu. Třetím faktorem je přístupnost trhu. V minulosti se tento determinant soustředil především na vstupní cenu na trh. V současné době jsou podmínky vstupu na trh mnohdy determinovány politickou situací a vládami daných zemí, které prosazují více či méně tendence trh ovlivnit. Trhy primárně orientované na vlastnictví zdrojů se specializují především na výrobu, prodej a spotřebu na jednom trhu. Tržně orientované firmy naopak využívají výhodných výrobních podmínek více zemí a než se produkt dostane na daný trh, obletí třeba i celý svět.

[87] World Bank. GNI per capita, PPP. [online cit. 1. 4. 2019] Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD?view=map

Volba existence na trhu je dnes determinována i dalšími faktory. Důraz je kladen především na přístup k informacím, k inovacím a ke kvalitní či levné pracovní síle. V případě pracovní síly dále zkoumáme úroveň znalostí a dovedností, cenu práce a její produktivitu. TNK v dnešním globalizovaném světě stále více kladou důraz na řízení lidských zdrojů a manažerské techniky dané země, ve které zřizují své afilace.[88]

2.5.1 Index transnacionality

K zapojení do mezinárodní výroby a měření činnosti transnacionálních korporací se využívá takzvaný index transnacionality. Index se vypočítává jako průměr hodnot tří ukazatelů, a to podílu zahraničních aktiv na celkových aktivech společnosti, podílu zahraničních prodejů na celkových prodejích a podílu zahraniční zaměstnanosti na celkové zaměstnanosti firmy.[89]

Nejvyšší hodnoty indexu transnacionality, jinak označovaného pouze TNI, v roce 2016 dosáhla firma Rio Tinto PLC s hodnotou 99,3 %. Nejnižší hodnoty dosáhla v roce 2016 společnost EDF SA s hodnotou 22,5 %. Otázkou je, jaký index je vlastně správný. Společnosti mohou dosahovat pozitivních podnikatelských výsledků s vysokým podílem na majetku v zahraničí, naopak však mohou efektivně rozhodovat a podnikat s majoritním podílem majetku v jedné zemi. Přední příčku zaujala společnost energetického průmyslu, kde je zřejmé zpracování v místě ropného ložiska a majoritní podíl majetku je tak soustředěn v zemi těžby. Takovým příkladem je například již zmiňovaná společnost Rio Tinto PLC, pocházející ze Spojeného království. Opačným příkladem je ovšem norská společnost Statoil ASA, která dosahuje díky ložiskům na svém území nízkých hodnot TNI.

[88] Tamtéž, S. 110-114.
[89] BRŮŽEK, Antonín a kol. Světová ekonomika na prahu 21. století: (vybrané problémy). 1. vyd. Praha: Velryba, 2003. 197. s. Podnikání a management; sv. 3. ISBN 80-85860-14-7. S. 69.

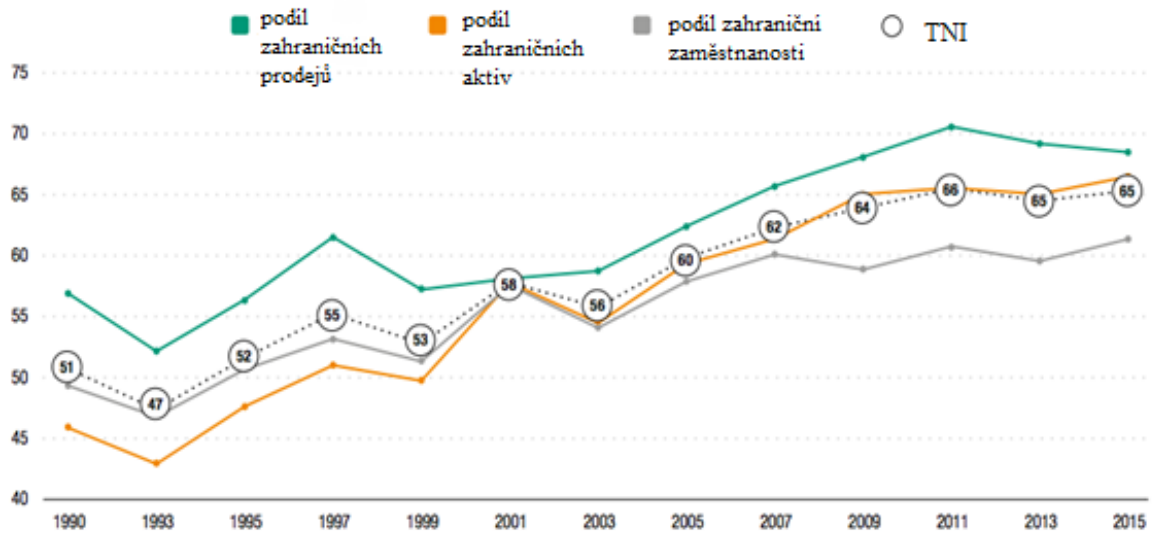
Tabulka č. 5 Srovnání indexu transnacionality nefinančních TNK roku 2016, TNI v %

Pořadí	Společnost	Země původu	Odvětví	TNI
1.	Rio Tinto PLC	UK	Těžba, ropa	99,3
2.	John Swire & Sons Limited	UK	Doprava a sklady	98,8
3.	Altice NV	Nizozemsko	Telekomunikace	97
4.	Broadcom Limited	Singapur	Elektronické komponenty	96,4
5.	Anglo American plc	UK	Těžba, ropa	96
96.	Statoil ASA	Norsko	Rafinace ropy	30,3
97.	Wal-Mart Stores lnc	USA	Retailový obchod	29,3
98.	Nippon Telegraph & Telephone Corporation	Japonsko	Telekomunikace	26
99.	China National Offshore Oil Corp (CNOOC)	Čína	Těžba, ropa	23,8
100.	EDF SA	Francie	Elektrika, plyn a voda	22,5

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat z World Investment Report 2017. *Annex table 24. The worl´s top 100 non-financial MNEs 2016*. Dostupné z: www.unctad.org

Níže přiložený graf zobrazuje trend vývoje TNI v letech 1990 a 2015. Hodnota TNI je zde vypočtena jako průměr tří hodnot všech transnacionálních korporací. Jedná se tedy o trend světový, který je od roku 2009 spíše stagnujícího charakteru.

Graf č. 5 Trend indexu transnacionality v letech 1990-2015, v %

Zdroj: World Investment Report 2017. S. 27. Dostupné z: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf

Transnacionální korporace jsou projevem globalizačních procesů, zejména 90. let minulého století. Podle Hnáta je globalizaci možno pojmout prostřednictvím materiálního, strukturálního a institucionálního pojetí. Na TNK lze nahlížet skrze teorií mezinárodních vztahů. Neorealisté považují za ústřední jednotku stát, suverenita státu je zcela neomezená a jakékoliv projevy TNK by měly být podle této teorie omezeny. Liberální institucionalisté naopak mezinárodní spolupráci podporují a TNK považují za pozitivní jev. Aktuální tendence těchto teorií determinují směr, kterým se ekonomika vyvíjí. Podle World Investment Reportu z roku 2017 jsou země čím dál tím otevřenější mezinárodnímu obchodu. TNK jsou společnosti, které neznají hranice. TNK je společnost se sídlem v jedné zemi a vyvíjející stálou činnost pod kontrolou v nejméně dvou dalších zemích, v nichž realizuje alespoň 10 % svého obratu. TNK se skládá z mateřské společnosti a zahraničních afilací. Mateřská společnost má tyto afilace, podle jejich podílu na obratu, pod finanční kontrolou, manažerskou kontrolou nebo kontrolou technickou. Jinou terminologií lze zahraniční afilace označit za zahraniční pobočky, dceřiné společnosti a přidružené podniky. První nadnárodní společnosti vznikaly na území evropského kontinentu a jejich činnost byla soustředěna na těžbu nerostných surovin. Americké společnosti do mezinárodních aktivit pronikají v meziválečném a poválečném období. V 70. letech se do obchodu zapojují i trhy asijské. Od 90. let dochází k prudkému rozvoji společností specializujících se v oblasti informačních technologií, dopravy a finančních služeb. Činnost TNK je měřena podle přímých zahraničních investic. V roce 2017 přijala USA, jako hostitelská země, těchto PZI ze všech zemí nejvíce. Současný trend PZI má ovšem charakter klesající. Před deseti lety se TNK angažovaly zejména v ropném průmyslu, zpracovatelském průmyslu a sektoru služeb. Do roku 2016 trhu dominovaly informační technologie. V roce 2017 se však na přední příčky opět vrací společnosti z energetického průmyslu. Základním a dlouhodobým cílem TNK je generace zisku. TNK jsou buď tržně nebo majetkově orientované společnosti. K měření jejich činnosti je využíván tzv. index transnacionality, který je aritmetickým průměrem tří hodnot: podílu zahraničních aktiv na aktivech společnosti, podílu prodejů na prodejích společnosti a podílu zahraniční zaměstnanosti na zaměstnanosti společnosti.

3 Vliv transnacionálních korporací na suverenitu státu

Protože je suverenita pojmem politické filozofie, a je tak pojmem značně abstraktním, D. Krasner tento pojem blíže definuje a dává mu pro možný výzkum konkrétní podobu. Podle Krasnera představuje suverenita následující čtyři charakteristiky:

1. schopnost kontrolovat aktivity na území daného státu, kdy kontrola zahrnuje i pohyb zboží, kapitálu a lidí,

2. držení plné politické autority na území státu,

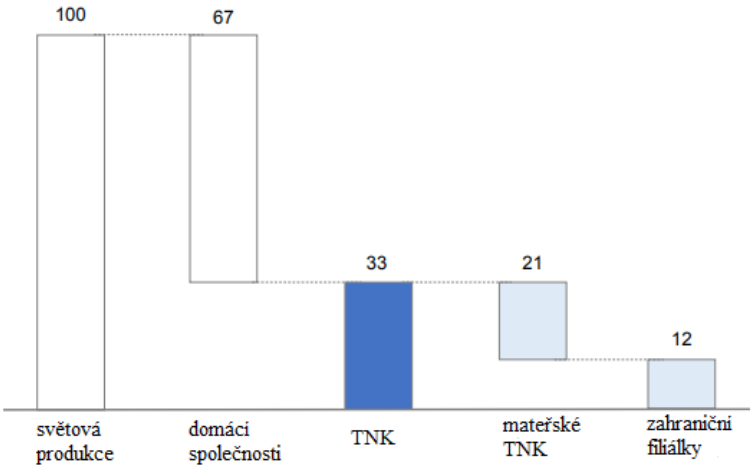
3. nejvyšší autorita rozhodující o chování na vlastním území, nezávislá na jiné autoritě a

4. formální diplomatické uznání ostatních národních států proto, aby byl daný stát oprávněn plně vykonávat suverénní moc na svém území.[90] Poslední z charakteristik bezpochyby stále a plně státu náleží. První tři jsou již charakteristikami značně diskutabilními.

Světová ekonomika, procházející globalizačními procesy, je doprovázena i důsledky v podobě globálních nerovnováh. Státy se stávají zranitelnějšími *„vůči nadvládě a vykořisťování ze strany korporativních, vládních a mezinárodních aktérů.“* Na významu ztrácejí i hranice států a význam lokálního sebeurčení jako nezávislé jednotky. Státy ztrácejí kontrolu nad vlastními zdroji, *„nezbytnými pro slušný život jejich členů a pro realizace některých z jejich kolektivních cílů“*.[91] To, jaký podíl přestavují TNK na světovém trhu představuje graf níže. Z grafu níže je zřejmé, že podíl jedné třetiny na světové produkci je významný. Pokud TNK představují třetinu veškeré světové produkce, a pomineme velikosti zemí a ostatní ekonomické či politické faktory, můžeme tento podíl hypoteticky považovat za třetinový vliv na ekonomiku dané země. Z tohoto pohledu by korporace zastávaly třetinu zaměstnanosti země, či třetinu produkce daného státu. Docházelo by také k třetinovému transferu kapitálu korporací, kdy stát nemusí mít vždy o pohybu kapitálu plný přehled. Vliv TNK je z tohoto grafu tedy zřejmý.

[90] COHEN, Stephen D. Multinational corporations and foreign direct investment: avoiding simplicity, embracing complexity. Oxford: Oxford University PRess, 2007. ix, ISBN 978-0-19-517936-1. S. 235.
[91] YOUNG, Iris Marion a UHDE, Zuzana, ed. *Proti útlaku a nadvládě: transnacionální výzvy politické a feministické teorii*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2010. Filosofie a sociální vědy; 37. ISBN 978-80-7007-341-4. S. 225-226.

Graf č. 6 Struktura hrubé světové produkce podle vlastnictví v %, 2014

Zdroj: OECD. Multinational entreprises in the global economy. May 2018. Dostupné z: https://www.oecd.org/industry/ind/MNEs-in-the-global-economy-policy-note.pdf

Nejprve se podíváme na pozitivní a negativní činnosti TNK z obecného hlediska. Následně rozebereme případy, kdy je suverenita státu narušena a kdy nikoliv. Jako první je definován pohled mezinárodního práva. V dalším textu je následně definován případ, kdy jsou narušeny výše uvedené charakteristiky suverenity 1., 2. a 3., a jednotlivé vlivy, které suverenitu narušují.

3.1 Vliv činnosti TNK

3.1.1 Pozitivní vliv činnosti TNK

Nadnárodní společnosti mohou pro hostitelskou zemi znamenat jistá pozitiva podporující ekonomickou situaci země. Nejvíce diskutovaným pozitivem TNK je bezesporu přenos technologických znalostí. Technologie hraje klíčovou roli v současných tržních ekonomikách, a může pozitivně ovlivnit rozhodování vlád zemí v případě alokace jejich veřejných zdrojů. Korporace do země nepřináší pouze technologie, fungují zároveň jako zdroj možných politických či ekonomických reforem.

O reformách hovoříme zejména v souvislosti s rozvojovými zeměmi, které pociťují vliv korporací ze všech skupin zemí nejvíce. Reformy by měly větší vliv i v ekonomikách tranzitivních, zde ovšem charakter trhu představuje pro přímé zahraniční investice jistou

bariéru. Svou participací korporace zvyšují HDP hostitelské země a počty pracovních míst, čímž stimulují ekonomický růst a snižování nezaměstnanosti. Zisky korporací jsou zdaňovány v hostitelské zemi, což následně vede ke zvýšení státního rozpočtu. Činnosti korporací v jednotlivých odvětví mají vliv i na odvětví navazující a mohou tak pomáhat v rozvoji menším a středním podnikům hostitelské země. TNK znamenají pro stát inovace, rozvoj infrastruktury a příležitost vstupu na zahraniční trhy.[92]

3.1.2 Negativní vliv činnosti TNK

Transnacionální korporace mohou pro stát signalizovat i efekt opačný. Problém nastává v případě rozdílných cílů korporace a státu. Předmětem sporu je aktivita korporace v dlouhodobém horizontu. Zatímco cílem korporací je získat co největší podíl na trhu, dosahovat nejvyššího možného zisku, zvyšovat obrat nebo získávat nové technologie, vlády cílí na stabilitu a rozvoj ekonomiky či ochranu zaměstnanců a životního prostředí. Pokud se cíle obou subjektů rozchází, nastává značný problém.

V situaci nevyhovujících podmínek firmy vyhledávají nedostatky v legislativě nebo optimalizují daňové výnosy prostřednictvím převodu zisku do daňově výhodnější země. S problémem nedostatku kvalitní legislativy se setkáváme v rozvojových zemích, kde je využívána dětská práce, která je v jiných zemích s kvalitní legislativou zakázána. Skulin v zákoně lze zneužít i použitím technologie, která je v dnešní době nebezpečná pro životní prostředí a v jiných zemích proto zakázána.

V rozvinutých zemích vystupuje TNK jako konkurent, který může svou produkcí, mnohdy i levnější, zlikvidovat domácí výrobce a oslabit tak případně i kulturní tradice země. Jak je již zmíněno výše, TNK v hostitelské zemi představuje snížení nezaměstnanosti. V době nepříznivé pro participaci TNK na trhu hostitelské země korporace odchází a dochází tak k efektu opačnému. V případě, že se například objeví nová technologie dominující na jiném trhu, korporace přesune svou výrobu a pro hostitelskou ekonomiku tento náhlý přesun může znamenat značné problémy.[93]

[92] DUNNING, John H. a LUNDAN, Sarianna M. Multinational enterprises and the global economy. 2nd ed. Cheltenham: Edward Elgar, 2008. xxvi, 920 s. ISBN 978-1- 84720-122-5. S. 295-459.
[93] Tamtéž, S. 295-459.

3.2 Suverenita státu

Na suverenitu státu lze nahlížet ze dvou pohledů. Prvním z nich je teoretický pohled vycházející z mezinárodního práva. V tomto případě neexistuje žádný subjekt, který by mohl suverenitu státu omezit. Opačným pohledem je pohled praktický, který je soustředěn na realitu chování transnacionálních korporací. Z reálného hlediska je suverenita státu omezena transnacionálními korporacemi. Následující text proto determinuje oba dva přístupy.

3.2.1 Neomezená suverenita státu

Pokud bychom na pojem suverenity nahlíželi z hlediska mezinárodního práva tak zjistíme, že neexistuje vyšší moc než moc státní. Suverenita státu je v tomto pojetí neomezená a neexistuje žádný aktér mezinárodních vztahů, který by suverenitu mohl omezit.

Transnacionálními korporacemi se OSN zabývala již v roce 1974. Pod záštitou OSN vyšla zpráva, která prohlašuje, že velikost transnacionální korporace nebrání státu v odmítnutí založení afilace či ovlivnění její činnosti na svém území.[94]

Coahen se ve své publikaci věnuje oběma pohledům na suverenitu státu. Podle tohoto pohledu, tedy pohledu nemožnosti omezené suverenity státu, jsou prohlášení o konci suverénního státu předčasná a je třeba nahlížet na vztah těchto aktérů i z tohoto úhlu pohledu. Každý stát má ze své podstaty pravomoc zamezit vstupu nových afilací na trh. V případě, že se již na území nežádoucí afilace vyskytují, může zavést takové tržní podmínky, při kterých zemi společnosti samy opustí. Z tohoto pojetí klade důraz na fakt, že zamezit korporacím může i ten nejméně efektivní politický systém.[95] Z praktického hlediska je omezení vlivu TNK podpořeno zpřísněnými podmínkami vstupu na trh, například prostřednictvím zvyšování minimálních tržních cen produktů.

[94] OSN. Odbor pro ekonomické a sociální záležitosti OSN: The impact of Multinational Corporations on Development and on International Relations, Zpráva skupiny význačných osob, E.74.11.A.5. (UN, New York, 1974), zpráva prof. Edith Penrose, S. 149.
[95] COHEN, Stephen D. Multinational corporations and foreign direct investment: avoiding simplicity, embracing complexity. Oxford: Oxford University PRess, 2007. ix,. ISBN 978-0-19-517936-1. S 240.

Podle Davida Fielhouse není nic nad státní mocí a ochranná opatření mohou zajít tak daleko, že nebude pro TNK atraktivní na daný trh vstoupit. Fielhouse zmiňuje mimo zavádění minimálních cen také omezení trustových dohod, stanovení kvót, stanovení minimální produkce či minimálního podílu zaměstnanců hostitelské země.[96]

3.2.2 Omezená suverenita státu

Následující část se věnuje případu, kdy je suverenita státu značně omezena. Pomíjím proto v této podkapitole pojetí mezinárodního práva, kterému se věnuji později. Vlivu transnacionálních korporací na suverenitu státu se v minulosti věnovalo a dnes věnuje mnoho autorů a organizací.

OECD například hovoří o TNK, nebo podle jejich terminologie konkrétně o MNEs[97], jako o korporacích, které v důsledku jejich velikostí řídí globální ekonomiku a vlády jednotlivých států se musí řídit jejich pravidly. V důsledku nedostatku informací o TNK OECD zřídilo databázi The OECD analytical AMNE database, která by měla toto stigma postupem času odstranit. Nutno poznamenat, že databáze obsahuje pouze data poskytnutá členskými zeměmi OECD. [98]

Podle Cohena se pozice TNK dostává na stejnou úroveň nebo dokonce nad úroveň státní moci.[99] Důsledkem globální produkce je propojení národních trhů. Tyto trhy utváří nový geografický prostor, nadřazený jednotlivým politickým oblastem národních států, který propojuje jednotlivé politické subsystémy v jeden globální celek. Cohen se věnuje i názoru, který tvrdí, že státy v důsledku globalizačních procesů svou plnou suverenitu ztratily již po konci druhé světové války. Podle Cohena jsou korporace často kritizovány za svůj vliv nejen na suverenitu státu, ale i prvky, které na tuto suverénní moc navazují. TNK se tak stávají

[96] David Fieldhouse, A New Imperial Systém? The Role of the Multinational Corporations Reconsidered, in Jeffry (sic) A. Frieden and David A. Lake, eds., International Political Economy (Boston: Bedford/St. Martin's, 2000) , s. 178.
[97] MNEs neboli tzv. multinationals představuje jiné označení pro nadnárodní korporace
[98] OECD. Multinational entreprises in the global economy, Heavily debated but hardly measured. May 2018. [online]. Dostupné z: https://www.oecd.org/industry/ind/MNEs-in-the-global-economy-policy-note.pdf
[99] COHEN, Stephen D. Multinational corporations and foreign direct investment: avoiding simplicity, embracing complexity. Oxford: Oxford University PRess, 2007. ix,. ISBN 978-0-19-517936-1. S 236.

determinanty budoucího vývoje politického systému země, nebo ovlivňují rozhodování obyvatelstva, a proto mají vliv i na budoucí vývoj jejich života.[100]

3.2.3 Narušení teoretických charakteristik suverenity státu

Výše zmíněná Krasnerova definice nám přiblížila konkrétnější podobu suverenity státu. První charakteristikou, která je korporacemi narušována, je držení plné politické autority na území státu. Podstatu politické autority na území státu narušují korporace, které se čím dál tím více angažují ve veřejném sektoru. Dochází proto například k tomu, že jsou to právě TNK, které budují infrastrukturu země nebo určují standardy produktů. Korporace se dostávají ke zdrojům, které byly plně drženy státním sektorem. V důsledku dostupnosti těchto zdrojů dochází ke stírání rozdílu mezi soukromým a veřejným sektorem.[101]

Prostřednictvím svých zahraničních filiálek mohou TNK prosazovat zájmy své vlastní domácí politiky. Příkladem tohoto jevu je například vliv americké znárodněné společnosti ARAMCO a prosazování americké politiky v Saudské Arábii. Terčem zde byl především ropný průmysl a nepříznivé zvyšování cen ropy koncem roku 1973.[102]

Podle Ghertmana jsou TNK schopny ovládat či svrhnout vlády zemí.[103] Nejznámějším případem, kdy TNK výrazně přispěla na svrhnutí vlády, byla participace společnosti ITT v Chile. ITT je americkou nadnárodní společností, která měla v 80. letech minulého století v Chile zájem na boji proti komunismu, a podílela se tak na lobbování u americké vlády, aby v chilské situaci intervenovala.[104] Ghertman v souvislosti s vlivem TNK na vliv rozhodování vlády zemí zdůrazňuje i možnosti tzv. tajných plateb. Tajné platby můžeme nazvat také přímo úplatky, které nejsou v politickém prostředí výjimkou. Vliv na suverenitu státu je v tomto případě možno považovat za „povolen“ dobrovolně, protože *„uplatit lze státní úředníky, jen pokud to oni sami připustí“*[105].

[100] Tamtéž, S. 236-237.
[101] COHEN, Stephen D. Multinational corporations and foreign direct investment: avoiding simplicity, embracing complexity. Oxford: Oxford University PRess, 2007. ix,. ISBN 978-0-19-517936-1. S 236.
[102] GHERTMAN, Michel. *Nadnárodní společnosti*. 1. vyd. Praha: HZ, 1996. Editio Q. ISBN 80-86009-06-8. S. 90.
[103] Tamtéž, S. 5.
[104] Tamtéž, S. 86-90.
[105] Tamtéž, S. 92.

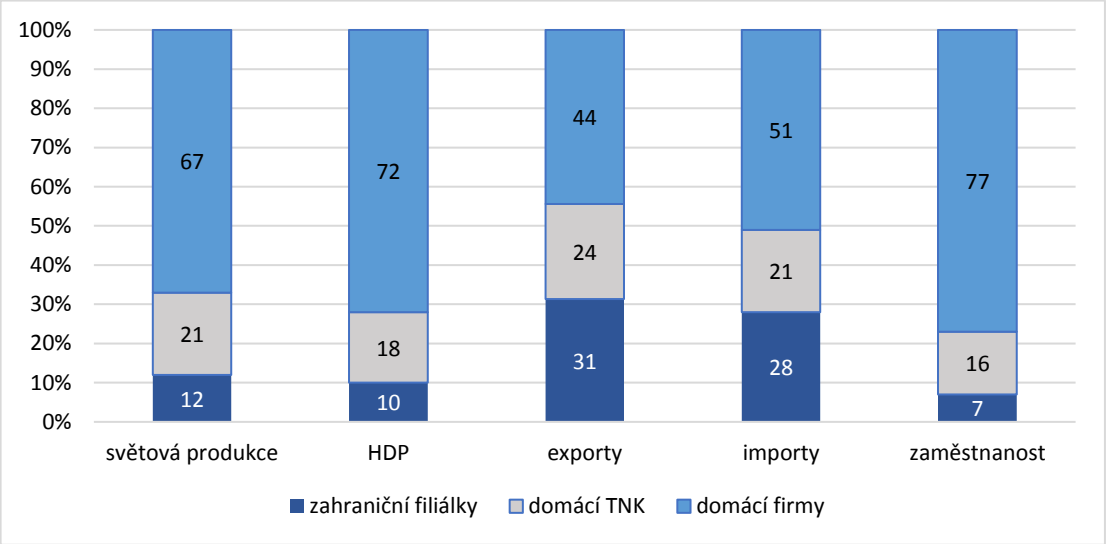
Transnacionální korporace narušují také druhou charakteristiku suverenity státu, kterou je schopnost kontrolovat aktivity na území vlastního státu. Ralph Nader[106] analyzuje narušení tohoto prvku suverenity a přichází s pohledem nejkritičtějším. Podle Nadera mají TNK hluboký dopad na schopnost kteréhokoliv státu kontrolovat ekonomické aktivity prostřednictvím svých definovaných zákonů. Důsledkem, a především cílem globalizace je podle Nadera eliminace demokratických rozhodnutí a odpovědnosti. Eliminace těchto rozhodnutí je zásadní zejména v oblastech potravinové bezpečnosti, lékárenství nebo motorových vozidel. Tato demokratická rozhodnutí by byla z pohledu země správná, z pohledu korporací by ale mohla znamenat nepříjemné ztráty.[107]

K značně negativnímu vlivu dochází v případě odlivu kapitálu z hostitelské země a zdanění v domácí zemi. Stát v tomto případě nemá pod kontrolou kapitál na svém území, snižuje se daňový základ hostitelské země, a v důsledku toho i daňové příjmy do státního rozpočtu.

Třetí narušovanou charakteristikou suverenity je statut nejvyšší autority, nezávislé na jiné autoritě. Suverénní státy se stávají závislými na korporacích, které do jisté míry ovládají ekonomickou situaci země a mohou ji tak snadno ovlivnit a změnit. Změny mohou být přitom jak pozitivního, tak i negativního charakteru. TNK zaměstnávají vysoké procento aktivního obyvatelstva. V tomto smyslu nezahrnuji dětskou práci, která je tématem zcela samostatným. Níže přiložený graf zobrazuje podíl zaměstnanosti TNK a jejich afilací na celkové světové zaměstnanosti. Stejně tak, jak zobrazuje graf č. 6., představuje i zde zaměstnanost TNK a afilací okolo třetiny celkové zaměstnanosti.

[106] Ralph Nader, Introduction, in Lori Wallach and Michelle Sforza, The WTO – Five Years of Reasons to Resist Corporate Globalization, available online at http://www.thirdworldtraveler.com/WTO_MAI/WTO_FiveYears.html , Accessed December 2005
[107] COHEN, Stephen D. Multinational corporations and foreign direct investment: avoiding simplicity, embracing complexity. Oxford: Oxford University PRess, 2007. ix,. ISBN 978-0-19-517936-1. S 239-240.

Graf č. 7 Podíl zaměstnanosti TNK na světové zaměstnanosti

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat z: OECD. Multinational entreprises in the global economy, Heavily debated but hardly measured. May 2018. [online]. Dostupné z: https://www.oecd.org/industry/ind/MNEs-in-the-global-economy-policy-note.pdf

Korporace zaměstnávají domácí obyvatelstvo a tím tak přispívají ke snížení nezaměstnanosti, v tomto smyslu je vliv zcela pozitivní.[108] Korporace může zaměstnance propustit nebo nahradit zaměstnanci z domácí země a nastává tak proces opačný. Státy se stávají na korporacích závislými, přičemž platí fakt: čím vyšší podíl zaměstnanosti korporace zastávají, tím vyšší vliv ve skutečnosti mají. Korporace mají čím dál tím více vliv na vládní rozhodnutí v oblastech výrobních či jiných standardů. Svá rozhodnutí korporace diktují skrze své mistry oborů[109]. Zatímco tyto standardy byly dříve zakořeněny výhradně ve sféře veřejné, dnes jsou to korporace, které do hostitelských zemí přináší nové technologie a tento vliv je proto zřejmý.[110]

[108] Milan Babic, Jan Fichtner & Eelke M. Heemskerk (2017) States versus Corporations: Rethinking the Power of Business in International Politics, The International Spectator, 52:4, 20-43, DOI: 10.1080/03932729.2017.1389151. S. 22.
[109] Mistři oborů představují skupinu osob, která přichází do hostitelské země v rámci afilace dané korporace. Jsou to vedoucí pracovníci, bez kterých by dané odvětví v hostitelské zemi nemohlo fungovat. Tito mistři mají největší vliv hlavně v rozvojových zemích, kde je místní ekonomika na průmyslu či transferu různých technologií závislá. V důsledku nových technologií jsou země nuceny upravit legislativu. Mistři průmyslových odvětví mohou nárokovat zvýhodněné podmínky pro jejich činnosti, protože jsou to právě oni, kdo se ve své práci vyznají nejlépe. Protože jsou země na těchto korporacích závislé, podmínky přijímají.
[110] COHEN, Stephen D. Multinational corporations and foreign direct investment: avoiding simplicity, embracing complexity. Oxford: Oxford University PRess, 2007. ix,. ISBN 978-0-19-517936-1. S 239.

Jak ve svém článku Babic zmiňuje, je potřeba studovat mezinárodní politiku a činnosti transnacionálních korporací jako celek. V dnešním světě již není možné tyto dva aktéry v analýze mezinárodních vztahů rozdělit.[111]

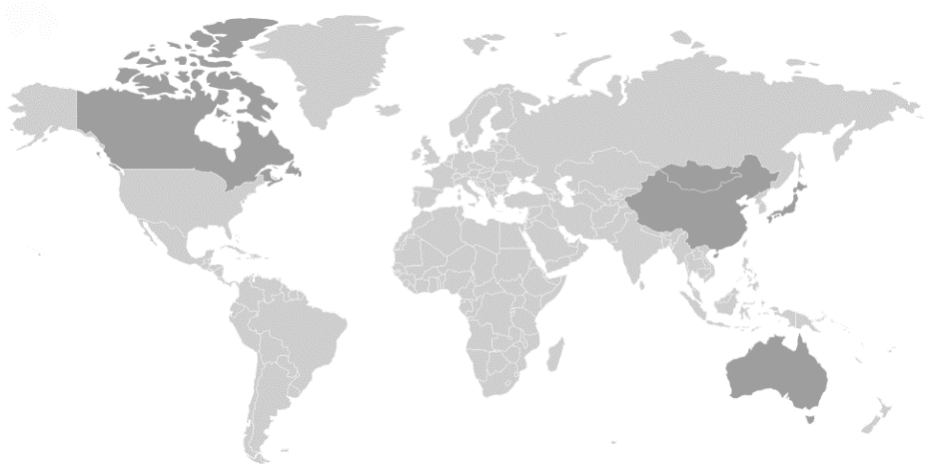
3.2.4 Ekonomické indikátory vlivu TNK

Přímé zahraniční investice mohou sloužit jako možný determinant vlivu a jako pohled na vztah TNK a státu. Cohen ve svém díle klade otázku, jaká je výše přímých zahraničních investic, která je pro zemi ještě přijatelná, a jaký je onen mezník, který determinuje výrazný vliv na suverenitu státu. Otázkou je, zda je to možné vůbec měřit a do jaké míry je možné suverenitu omezit a nehovoříme přitom o plném zbavení smyslu suverenity.[112] Za předpokladu, že pomineme velikost dané země a kvalitativní pozitivní či negativní vlivy PZI a soustředíme se pouze na velikost investic, je možné determinovat vliv TNK na suverenitu státu do výše těchto investic. V tomto případě by mělo největší vliv na suverenitu státu právě jedenáct výše zmíněných hostitelských zemí s největším přílivem PZI. Více o těchto zemích viz graf č. 4.

Druhým determinantem, na základě kterého je teoreticky možné vliv určitým způsobem monitorovat, je výše indexu transnacionality. V tomto případě se soustředíme na vztah: čím vyšší index, tím vyšší podíl majetku, zaměstnanosti a prodejů transnacionální korporace na zahraničních trzích. Otázkou tedy je, jaký index signalizuje vyšší či nižší vliv korporací. Společnost Rio Tinto dosahovala v roce 2017 nejvyšší hodnoty indexu transnacionality 99,3 %. Znamená to tedy, že se na její celkové produkci podílí produkce v hostitelských zemích z 99,3 %. Níže přiložená mapa zobrazuje hostitelské země, ve kterých Rio Tinto, jakožto britská společnost ropného průmyslu, působí. Země, ve kterých Rio Tinto působí jsou označena tmavě šedou barvou. Jedná se tedy o Austrálii, Kanadu, Čínu, Japonsko a Mongolsko.

[111] Milan Babic, Jan Fichtner & Eelke M. Heemskerk (2017) States versus Corporations: Rethinking the Power of Business in International Politics, The International Spectator, 52:4, 20-43, DOI: 10.1080/03932729.2017.1389151. S. 22.
[112] COHEN, Stephen D. Multinational corporations and foreign direct investment: avoiding simplicity, embracing complexity. Oxford: Oxford University PRess, 2007. ix,. ISBN 978-0-19-517936-1. S 234.

Obrázek č. 2 Mapa zemí, ve kterých působí společnost Rio Tinto

Zdroj: RioTinto. Country Focus. [cit. 14. 4. 2019] Dostupné z: https://www.riotinto.com/country-focus-9548.aspx

Faktorem, který by v tomto případě mohl ovlivnit suverenitu hostitelských zemí je podíl zaměstnanců hostitelských zemí na zaměstnanosti firmy. V případě společnosti Rio Tinto se jedná o 50 531 z celkových 51 018[113] zaměstnanců firmy. Zaměstnanci jsou tudíž výhradně z hostitelských zemí a korporace by proto mohla suverenitu hostitelských zemí snadno ovlivnit propuštěním těchto zaměstnanců a nahrazením zaměstnanců například země domovské.

Jiný vliv je zachycen článkem Ruperta Neatea. Článek je sice z roku 2013, představuje však téma stále aktuální. Podle Ruperta Neatea[114] se v roce 2013 Rio Tinto potýkalo se značnými protesty místních mongolských obyvatel kvůli znečišťování pitné vody. Údajně tak narušují lidská práva a je třeba jednat. Rio Tinto proto zmínilo jistá opatření, zejména záměr na vykopání nového pramene pitné vody. Kladlo přesto důraz na možné zvýšené HDP o 36 %. Pro mongolskou vládu by to ale znamenalo poskytnout 34 % vlastněných dolů pro produkci Rio Tinto. Tento uvedený příklad demonstruje, jaký může mít TNK vliv na rozhodování státu.

[113] World Investment Report 2017. *Annex table 24. The worl´s top 100 non-financial MNEs 2016*. Dostupné z: www.unctad.org
[114] Rupert Neate. Rio Tinto accused of environmental and human rights breaches. [cit. 23. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.theguardian.com/business/2013/apr/18/rio-tinto-environmental-human-rights-breaches

Reinicke dochází k závěru, že důsledkem propojení trhů je fragmentace politické sféry zemí.[115] Susan Strange přichází s teorií, kterou bychom mohli s nadsázkou nazvat suverenitou trhu. Zatímco dříve to byly národní státy, které řídily své trhy, dnes jsou to naopak právě trhy, které řídí národní státy a světovou ekonomiku. Jsou označeny tzv. *„pány, kteří mají pod kontrolou vlády jednotlivých zemí".*[116] Kenichi národní stát dokonce označuje za neschopného aktéra, který není v dnešní ekonomické situaci schopen adekvátní organizace lidské aktivity na svém území a zvládání ekonomického úsilí TNK.[117]

3.2.5 Státní prostředky

Každá akce vyvolává reakci. Proto jsou i vlivy, které korporace na suverenitu státu mají, následovány reakcí v podobě ochranných prostředků států. Podle Ghertmana existují nástroje zemí, kterými se mohou proti vlivu transnacionálních korporací bránit. To, zda daná země tyto nástroje využívá je ovšem podmíněno především daným politickým systémem země a její vyspělostí. Existují proto nástroje, které například rozvojové země nemohou plně využít právě v důsledku nekvalitního politického zřízení. Rozvojové země se tak potýkají především s nedostatečně rozvinutou legislativou.

Hlavním nástrojem, který zajišťuje národnímu státu kontrolu nad TNK je informovanost. Podle Ghertmana má *„většina hostitelských zemí, do kterých směřují zahraniční investice, možnost seznámit se s činností těchto podniků na svém území"*[118]. Přístup se však bude v každé zemi zajisté lišit. V čínském prostředí musí být například obchodník expandující na čínský trh čínskému protějšku velmi dobře znám. Až v případě důkladného seznámení obou subjektů je možno obchod zahájit.[119] V případě, že je v dané zemi stanoven určitý limit velikosti zahraniční investice, korporace jsou povinny své investice registrovat u daného úřadu ministerstva financí. Bariéra vstupu TNK může existovat také v podobě žádosti o povolení investice, které jsou využívány například ve Francii.[120] Trendem v rozvojových zemích je, s cílem přilákat

[115] Reinicke, Global Public Policy. Foreign Affairs, vol. 76. No. 6. p. 130. Dostupné z: https://www.gppi.net/media/Reinicke_1997_Global_Public_Policy.pdf
[116] Susan Strange, The Retreat of the State – The Diffusion of Power in the World Economy, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, p. 4.)
[117] Kenichi Ohmae, The Rise of the Region State, Foreign Affairs, spring 1993
[118] GHERTMAN, Michel. *Nadnárodní společnosti*. 1. vyd. Praha: HZ, 1996. Editio Q. ISBN 80-86009-06-8. S. 84-86.
[119] LEHMANNOVÁ, Zuzana a kol. *Paradigma kultur*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010 [i.e. 2011]. ISBN 978-80-7380-297-4. S. 271.
[120] Tamtéž, S. 84-86.

zahraniční investory, možnost osvobození od daně v prvních letech podnikání v zemi. Při vstupu na trhy jsou v některých zemích stanoveny minimální rozsahy produkce. Toto se děje především v automobilovém průmyslu při výrobě jednotlivých součástek.

Všechny výše zmíněné nástroje jsou výstupem úrovně legislativy dané země. Zákony jsou klíčovým prvkem, který determinuje úroveň vlivu TNK na suverenitu státu. V zemích zákony determinují administrativní podmínky pro činnosti zahraničních afilací, možnosti vstupu na trh, pohyby kapitálu, převodu dividend nebo zdanění zisku.

I přes fakt, že mají státy možnosti ovlivňovat činnost TNK na svém území, není vždy kontrola taková, aby suverénní moc státu podepřela. Státy mají tendenci se podřizovat TNK v důsledku zvýšení ekonomické síly trhu a silná ekonomika země znamená i silné postavení státu v mezinárodních vztazích. Politici jsou proto schopni obětovat část své suverenity na úrok prestiže a možnosti zviditelnění země ve světovém měřítku.[121] Kontrola je proto nejméně prováděna v zemích, kde je TNK zastoupených nejvíce.[122] Jedná se tak například od trh USA, Japonsku, či trh Evropské unie. Pro přehled přikládám níže tabulku s prvními deseti zeměmi s největším zastoupením TNK.

Tabulka č. 6 Země s největším zastoupením TNK

Pořadí	Země	Příjem (mld. dolarů)
1.	USA	3363
2.	Čína	2465
3.	Japonsko	1696
4.	Německo	1507
5.	Francie	1288
6.	VB	996
7.	Itálie	843
8.	Brazílie	632
9.	Kanada	595
10.	Španělsko	461

Zdroj: Vlastní zpracování na základě dat z: BABIC, Milan, FICHTNER, Jan & HEEMSKERK, Eelke M. (2017) *States versus Corporations: Rethinking the Power of Business in International Politics*, The International Spectator, 52:4, 20-43, DOI: 10.1080/03932729.2017.1389151

[121] COHEN, Stephen D. Multinational corporations and foreign direct investment: avoiding simplicity, embracing complexity. Oxford: Oxford University PRess, 2007. ix,. ISBN 978-0-19-517936-1. S 242
[122] GHERTMAN, Michel. *Nadnárodní společnosti*. 1. vyd. Praha: HZ, 1996. Editio Q. ISBN 80-86009-06-8. S. 84-86.

3.2.6 Mezinárodní dohled nad suverenitou státu

Podle Brůžka se staly vlivy TNK na postavení národních států a oslabení suverenity států podnětem k tomu, že se *„státy snaží uzavírat mezinárodní dohody o hospodářské politice“*.[123] Takovými dohodami se staly tzv. kodexy či různé směrnice určující vztahy mezi státy a transnacionálními korporacemi. Kodexy jsou doporučujícího charakteru a jsou určeny jako návod pro řešení sporných situací mezi danými subjekty. Kodexy vydávají různé instituce a jsou tudíž určené k řešení různých sfér mezinárodního obchodu.

V roce 1972 Mezinárodní obchodní komora vydala ICC Guidelines for International Investment, neboli Mezinárodní kodex pravidel chování, obsahující opatření, kterými by se měly jednotlivé vlády a nadnárodní společnosti řídit. Téměř každé doporučení je v kodexu uvedeno slovy *“měl by“*, což signifikuje pouhý doporučující charakter kodexu. Poslední modifikace vyšla v roce 2016 a týká se oblastí jako jsou vlastnictví a management, politika investicí, finance, fiskální politika, protikorupční opatření, legální rámec investic, pracovní politika, technologie, obchodní politika, kompetitivní neutralita a společenská odpovědnost firem.

První verze kodexu OECD byla vydána v roce 1976 a je považován za nejdůležitější, ale i úspěšně využívaný ze všech vydaných kodexů. Kodex je přes svůj doporučující charakter plně uznávaný nadnárodními korporacemi, které *„ve svých výročních zprávách uvádějí, že ho dodržují“*.[124]

Také Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR považuje za nejstarší a nejvýznamnější dokument Směrnici OECD pro nadnárodní podniky neboli výše zmíněný kodex OECD. Směrnice je součástí *Deklarace OECD o mezinárodních investicích a nadnárodních podnicích* a jejím plněním se zavázalo celkem 46 států. Rozdílným prvkem od ostatních kodexů je zřízení

[123] BRŮŽEK, Antonín a kol. Světová ekonomika na prahu 21. století: (vybrané problémy). 1. vyd. Praha: Velryba, 2003. 197. s. Podnikání a management; sv. 3. ISBN 80-85860-14-7. S. 86.

[124] Ghertman, Michel. Nadnárodní společnosti 1. vyd. Praha: HZ Praha, 1996. ISBN 80-86009-06-8. S. 94.

tzv. Národních kontaktních míst, která monitorují a zvyšují povědomí o Směrnici. Tato kontaktní místa mají také za úkol řešit smírnými prostředky případné porušení Směrnice.[125]

V kodexu nalezneme doporučující pravidla v několika oblastech. Zpřístupňování informací, ve které je kladen důraz na budování důvěry mezi subjekty. Lidská práva, která OECD do kodexu zahrnula v roce 2011. Oblast týkající se zaměstnanosti a pracovněprávních vztahů, která zahrnuje i standardy Mezinárodní organizace práce. Standardy Mezinárodní organizace práce se přitom týkají i zrušení dětské práce a eliminace diskriminace v pracovním prostředí. Směrnice se týká ale i oblastí životního prostředí, boje proti úplatkářství, zájmů spotřebitelů, vědy a technologií, hospodářské soutěže a daní.

K prvnímu zdařilému využití kodexu došlo v roce 1977. Jednalo se o případ, kdy americká mateřská společnost Raytheon uzavřela svou belgickou afilaci Badger a propustila tak 250 zaměstnanců. Americká společnost následně odmítala platbu vysokého odstupného propuštěným zaměstnancům. Belgická vláda a odbory toto shledaly s odporem a odvolávali se na porušení kodexu OECD. Americká společnost krátce nato odstupné zaplatila.[126]

Dalším z vydaných kodexů je kodex Mezinárodní organizace práce z roku 1977, který je cílen svými nezávaznými opatřeními výhradně na sociální politiku korporací.[127] Definuje proto opatření v oblasti zaměstnanosti, pracovních podmínek, vzdělanosti, životních podmínek a služebních vztahů.[128]

Kodexy jsou vydávány i organizacemi OSN. Jedním z takových příkladů je kodex UNCTADU z roku 1980, zabývající se restriktivními opatřeními v oblasti kartelových dohod či jiných tajných dohod.[129]

[125] Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. Směrnice OECD pro nadnárodní podniky. Copyright 2005-2019 MPO. Dostupné z: https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/narodni-kontaktni-misto/smernice/smernice-oecd-pro-nadnarodni-podniky--223693/
[126] Ghertman, Michel. Nadnárodní společnosti 1. vyd. Praha: HZ Praha, 1996. ISBN 80-86009-06-8. S.96-97.
[127] Ghertman, Michel. Nadnárodní společnosti 1. vyd. Praha: HZ Praha, 1996. ISBN 80-86009-06-8. S. 96.
[128] ILO. Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Entreprises and Social Policy, 5th edition (March 2017). Dostupné z: https://www.ilo.org/empent/areas/mne-declaration/lang--en/index.htm
[129] Ghertman, Michel. Nadnárodní společnosti 1. vyd. Praha: HZ Praha, 1996. ISBN 80-86009-06-8. S. 96.

3.3 Vztah TNK a státu

Vernon přichází s teorií, která umožňuje vysvětlit vztah obou subjektů: států a multinacionálních korporací. Cílem jeho výzkumu bylo nastínit napětí, ale zároveň i řešení, které doprovázejí tento vztah. Přesto, že Vernonova teorie vychází z charakteru nadnárodních společností, v té době se jednalo o sféru vlivu pouze jako o „Severoatlantickém fenoménu“. Do roku 1970 podnikaly v podobě PZI pouze korporace americké, britské a nizozemské, viz historický exkurz.[130]

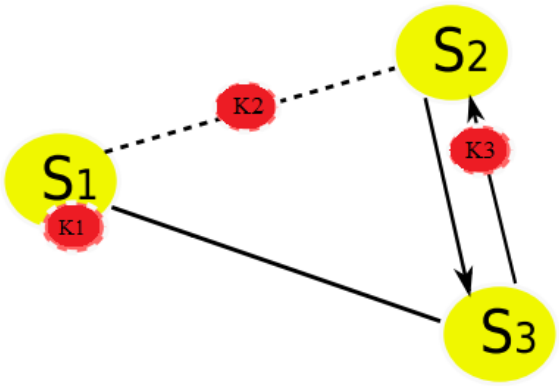
3.3.1 Státocentrismus

V realistickém pojetí je centrem všeho dění stát. Vernon proto přichází s pojetím, které nazývá státocentrické a vysvětluje na níže přiloženém schématu vztah korporací a států v tomto období. Sx v grafu zobrazuje státy, Kx zobrazuje korporace. Vztahy mezi státy jsou zde definovány ve třech možných variantách a korporace v každém z nich hraje různou roli.[131]

Vztah mezi státy S1 a S2 je definován jako kooperativní. Korporace státu S1 K1 je v jejím plném držení a stát se tak stává nadnárodním hegemonem. Korporace K2 mezi státy S1 a S2 je využita pro zprostředkování dohody a zlepšení vztahů mezi oběma státy, působí na území obou států a ty proto korporaci sdílejí. V případě vztahu mezi státy S2 a S3 hovoříme o vztahu konfliktním. Korporace K3 je v tomto případě využita státem S3 na oslabení S2. Vztah mezi státy S1 a S3 je plně neutrální.[132]

[130] BABIC, Milan, FICHTNER, Jan & HEEMSKERK, Eelke M. (2017) States versus Corporations: Rethinking the Power of Business in International Politics, The International Spectator, 52:4, 20-43, DOI: 10.1080/03932729.2017.1389151 S. 23-24.
[131] Tamtéž, S. 23-28.
[132] BABIC, Milan, FICHTNER, Jan & HEEMSKERK, Eelke M. (2017) *States versus Corporations: Rethinking the Power of Business in International Politics*, The International Spectator, 52:4, 20-43, DOI: 10.1080/03932729.2017.1389151. S. 23-28.

Graf č. 8 Státocentrické pojetí vztahu "stát a TNK"

Zdroj: BABIC, Milan, FICHTNER, Jan & HEEMSKERK, Eelke M. (2017) *States versus Corporations: Rethinking the Power of Business in International Politics*, The International Spectator, 52:4, 20-43, DOI: 10.1080/03932729.2017.1389151

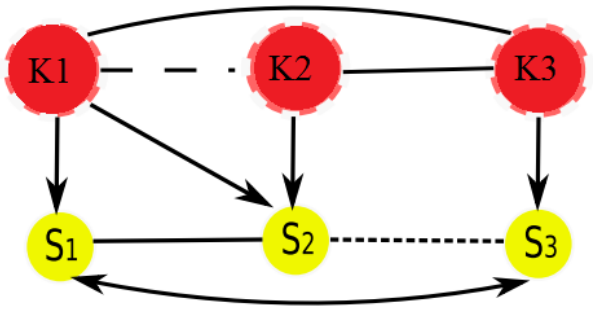
3.3.2 Transnacionální kapitalismus

Vědci zabývající se kapitalismem nadnárodních společností začali realistickému pojetí oponovat, a to zejména v důsledku prudce se měnícího prostředí v 80. a 90. letech minulého století. Kladli důraz na zvětšující se korporace, zvyšující se počet těchto korporací a čím dál tím vyšší PZI. Jelikož k prudkému růstu PZI docházelo po konci studené války, vědci začali hovořit o novém ekonomickém uspořádání v podobě transnacionálního nebo globálního kapitalismu. Níže přiložený graf reprezentuje pojetí ekonomického uspořádání transnacionálního kapitalismu. Sx představují opět státy, Kx představují opět TNK. Jak je z grafu zřejmé, dominantní roli zde převzaly, oproti předchozí teorii, nadnárodní korporace. Centrum moci je zde směřováno korporacím s předpokladem minimální státní regulace.[133]

Spolupráce v mezinárodním systému. Vztah mezi korporacemi K1 a K2 označujeme za kooperativní. Vztah mezi korporacemi K2 a K3 za neutrální. Vztah mezi K1 a K3 může být považován za konfliktní. Vztah mezi státy S1 a S3 je definován také jako konfliktní. Do tohoto konfliktu však nezasahuje žádný jiný vztah mezi korporacemi. Konflikty států zde nejsou spojovány s využitím korporací. Vztahy korporací jsou v tomto případě zcela separovány, a může tak docházet pouze ke vztahu: stát a korporace.[134]

[133] Tamtéž, S. 23-28.
[134] Tamtéž, S. 23-28.

Graf č. 9 Pojetí transnacionálního kapitalismu ve vztahu "stát a TNK"

Zdroj: BABIC, Milan, FICHTNER, Jan & HEEMSKERK, Eelke M. (2017) *States versus Corporations: Rethinking the Power of Business in International Politics*, The International Spectator, 52:4, 20-43, DOI: 10.1080/03932729.2017.1389151

Závěr

Suverenita státu je pojmem politické filozofie a je pojmem abstraktním. Tento pojem prošel od dob francouzského absolutismu, přes významné klasické představitele, jako byl Jean Bodin, Thomas Hobbes či Jean Jacques Rousseau, do 19. století, značným vývojem. Klíčovou proměnou tohoto pojmu byl postupný přenos moci panovníka na suverenitu lidu. V 19. dochází k ustálení obsahu pojmu, který definuje představitel německé politické filozofie Georg Jellinek. Suverenita je rozdělena na suverenitu vnitřní a vnější, třetím prvkem se stává schopnost sebeomezení prostřednictvím zákonů. Teoretický pohled je pohledem uznávaným mezinárodním právem.

Na suverenitu je tedy možno z textu výše nahlížet ze dvou pohledů. Prvním pohledem je pohled teoretický, druhým je pohled praktický, determinující reálné faktory vlivu TNK. Při analýze vlivu je nutno mít na paměti, že vliv, který korporace na stát mají, vycházejí zejména z vlivu TNK na ekonomiku země.

Podle teoretického pohledu neomezenosti suverenity, která vychází z mezinárodního práva, neexistuje nic, co by suverenitu mohlo omezit. V tomto smyslu lze aplikovat teorii suverenity Georga Jellinka, podle kterého stát může omezit pouze on sám, a to prostřednictvím svých zákonů. Schopnost sebeomezení je zde však klíčová zejména vzhledem ke svým občanům tak, aby bylo jasné, že státu nenáleží všechny pravomoci, a z občanů se tak nestávají otroci státu. Transnacionální korporace v tomto smyslu omezit suverenitu nemohou. Neexistuje nic, co by státu zabránilo kontrolovat vstup korporací na vlastní trh. Jednotlivá státní opatření závisí na politickém systému země, rozvinutosti a charakteru ekonomiky. Podle Ghertmana poté dochází k nejmenší kontrole v zemích, kde je TNK zastoupených nejvíce.

Transnacionální korporace pochází z evropského a amerického prostředí a je prvkem globalizace. Vývoj TNK je determinován na základě teorií, které v mezinárodních vztazích v dané době zrovna dominují. Charakter rozložení světových teorií mezinárodních vztahů v roce 2017 signalizoval z převážné části liberální, ze zanedbatelné části regulační tendence. Regulační opatření lze považovat za prvky neorealistické teorie. Teorie se projevují i v samotném vztahu TNK a státu.

Státocentrické pojetí dominovalo především před globalizačními procesy, a korporace sloužily jako prostředek jednání mezi státy. V tomto smyslu to byly státy, které měly v rukou plnou moc nad svou vlastní suverenitou. Transnacionální kapitalismus v důsledku globalizačních procesů 80. a 90. let minulého století staví do hlavní role korporace. Korporace v tomto pojetí již neslouží jako prostředek jednání státu, ale jako rovnocenný aktér, který projevuje vliv nebo dokonce nadřazenost nad suverenitou státu. Oba přístupy jsou v současném světě propojovány, a záleží především na daném státu, jaký vztah si vzhledem ke korporacím stanoví. Korporace tak mohou být prostředkem jednání s jinými státy. Mohou být korporacemi, které na území působí s pozitivním vlivem, či jsou naopak korporacemi, které suverenitu státu negativně ovlivňují a stát je s korporací spíše v podřazeném vztahu.

Vlivy TNK na ekonomiku země a na suverenitu státu jsou úzce propojeny. Přístup k transnacionálním korporacím a případně zavedená ochranná opatření jsou podmíněna pozitivními a negativními vlivy těchto korporací na ekonomiku země. Jsou to také vlivy, které mohou suverenitu státu ovlivnit nepřímo. S technologickými znalostmi do země přichází i inovativní přístupy, následované možnými reformami zákonů, které v té době mohou být v těchto oblastech značně zastaralé. Nové technologie ale mohou představovat pro zemi i nevýhodu, a omezit tak tradiční domácí výrobu, která korporacím není schopna konkurovat. Korporace mohou prostřednictvím rozsahu své produkce zvyšovat počty pracovních míst, tím tak snižovat nezaměstnanost, přispívat ke zvýšení HDP hostitelské země a zvyšovat její daňový základ. K negativnímu dopadu na ekonomiku dochází skrze hledání skulin, zejména v zákonech rozvojových zemích. V důsledku nekvalitního politického systému a nerozvinuté legislativy dochází k využití dětské práce, či nevhodných technologií pro životní prostředí nebezpečných, v jiných zemích zakázaných. Rozvojové státy se v těchto případech stávají plně podřízenými těmto korporacím, jelikož jsou na jejich produkci závislé.

Na základě definičního podkladu Krasnerova pojetí suverenity je tato suverenita ze strany korporací porušována přímo. Je porušováno plné držení politické autority na území státu prostřednictvím angažovanosti korporací ve veřejném sektoru, prosazováním zájmů domácí politiky či dokonce svrhnutím vlády. Suverenita může být narušena i prostřednictvím tzv. tajných plateb mezi korporací a danými státními úředníky. Suverenita je v tomto případě ale

ovlivněna do té míry, do jaké to státní úředník sám dovolí. Dalo by se proto hovořit o síle peněz, která v tomto případě hraje roli a pro další analýzu by tak bylo vhodné blíže zkoumat psychické faktory těchto rozhodnutí. Přesto, že se v tomto případě státní aparát rozhoduje sám za sebe, je možno vnímat vliv určité TNK, na základě jistého psychického selhání jedince, jako následná vládní rozhodnutí.

Suverenita je narušena i ve smyslu kontroly aktivit na vlastním území. V tomto smyslu je suverenita omezena nemožností plné kontroly pohybu kapitálu těchto korporací. Dochází tak například k již zmiňovanému snižování daňového základu. Cílem globalizace je podle Nadera ale i eliminace odpovědnosti v oblastech potravinové bezpečnosti či lékárenství.

Ve smyslu narušení charakteristiky suveréna jako nejvyšší autority, nezávislé na jiné autoritě, dochází v důsledku důležitosti podílu zaměstnanosti zahraniční afilace na celkové zaměstnanosti země. Podíl nezaměstnanosti je přitom důležitým makroekonomickým indikátorem. TNK si v důsledku podílu na zaměstnanosti mohou klást jisté podmínky. Možnost zaměstnanosti nebo propuštění těchto zaměstnanců je proto jedním z vlivů TNK na suverenitu státu.

Otázkou velikosti vlivu také je, do jaké míry mohou být vysoké PZI v hostitelské zemi, aniž by to ovlivnilo právě suverenitu státu. Pokud se v analýze omezíme pouze na velikost PZI, dalo by se hovořit o USA jako o zemi s nejvíce omezovanou suverenitou. USA totiž přijímá PZI ze všech zemí nejvíce. V případě zkoumání indexu transnacionality mohou mít potenciálně největší vliv korporace, které se blíží indexu 100 %. Takovou společností je například Rio Tinto. Korporace by mohla suverenitu států, ve kterých působí, ovlivnit například nahrazením zaměstnanců hostitelské země zaměstnanci domácí země. V případě zaměstnanosti by ale bylo vhodnější, na rozdíl od TNI, analyzovat korporaci, která zaměstnává nejvíce zaměstnanců v hostitelských zemích. Tato korporace má na suverenitu státu vliv největší. Z pohledu státu je naopak důležitá analýza podílu zaměstnanců všech TNK působících v daném státu, na celkovém počtu aktivního obyvatelstva státu.

Téma transnacionálních korporací ve spojení se suverenitou státu je velmi aktuálním tématem, proto se jím zabývají i jiní aktéři, a to zejména mezinárodní organizace. Zásadním dokumentem, který je i přes svůj nezávazný charakter respektovaný TNK, je Směrnice OECD pro nadnárodní podniky. V případě pochybení činnosti korporací se státy obrací zejména na tuto Směrnici. Existují ale i další kodexy, taktéž doporučujícího charakteru, vydané Mezinárodní obchodní komorou, Mezinárodní organizací práce či organizacemi OSN.

Na otázku, zda mají státy zachovanou svou suverénní moc, existují dva závěry. Z teoretického pohledu, který vychází z mezinárodního práva, státy svou suverenitu zachovanou mají a neexistuje žádný subjekt, který by ji mohl ovlivnit. Podle Cohena není dokonce tento vliv, ani v důsledku abstraktního charakteru pojmu, možno vědecky dokázat.

Z praktického pohledu svou suverenitu státy zachovanou nemají. Existují vlivy TNK, které působí jak na ekonomiku země, tak i na politické rozhodování státu. Přesto, že je suverenita pojmem abstraktní, nelze ji zcela oddělit od ekonomických aktivit státu, které na ní mají významný vliv.

Největší vliv mají na suverenitu státu v rozvinutých zemích společnosti s nejvyšší hodnotou PZI na daném území a TNK s největším podílem zaměstnanosti na celkové zaměstnanosti aktivního obyvatelstva země. V rozvojových zemích se jedná o TNK, které využívají nedostatků v zákonech a závislosti státu na produkci TNK. V případě rozvojových zemí to mohou být i společnosti menší, které suverenitu ovlivňují, a to právě v důsledku nerozvinutosti ekonomiky a legislativy státu. Praktickým závěrem této práce je proto prokazatelný vliv transnacionálních korporací na suverenitu státu.

Seznam použité literatury

[1] BABIC, Milan, FICHTNER, Jan & HEEMSKERK, Eelke M. (2017) *States versus Corporations: Rethinking the Power of Business in International Politics*, The International Spectator, 52:4, 20-43, DOI: 10.1080/03932729.2017.1389151

[2] BELLING, Vojtěch, KOLLERT, Lukáš a kol. Suverenita panovníka, lidu a státu v moderní politické filosofii. Acta Universitatis Purkynianae, Facultatis Philosophicae. Studia Philosophica ; Filozofická fakulta Univerzity J.E. Purkyně v Ústí n. Labem, 2017, 204s. ISBN 978-80-7561-064-5.

[3] BRŮŽEK, Antonín a kol. *Světová ekonomika na prahu 21. století: (vybrané problémy)*. 1. vyd. Praha: Velryba, 2003. 197 s. Podnikání a management; sv. 3. ISBN 80-85860-14-7.

[4] COHEN, Stephen D. Multinational corporations and foreign direct investment: avoiding simplicity, embracing complexity. Oxford: Oxford University PRess, 2007. ix, 371 s. ISBN 978-0-19-517936-1.

[5] DICKEN, Peter. Global shift: mapping the changing contours of the world economy. 6th ed. Los Angeles: Sage Publications, 2011. xxi, 606 s. ISBN 978-1-84920-767-6.

[6] DUNNING, John H. a LUNDAN, Sarianna M. *Multinational enterprises and the global economy*. 2nd ed. Cheltenham: Edward Elgar, 2008. xxvi, 920 s. ISBN 978-1- 84720-122-5

[7] EICHLER, Jan. *Terorismus a války v době globalizace*. 2., dopl. vyd. Praha: Karolinum, 2010. 397 s. ISBN 978-80-246-1790-9.

[8] David Fieldhouse, A New Imperial Systém? The Role of the Multinational Corporations Reconsidered, in Jeffry (sic) A. Frieden and David A. Lake, eds., International Political Economy (Boston: Bedford/St. Martin's, 2000) , s. 178.

[9] GHERTMAN, Michel. *Nadnárodní společnosti*. 1. vyd. Praha: HZ, 1996. 117 s. Editio Q. ISBN 80-86009-06-8.

[10] HNÁT, Pavel. *Politická ekonomie globálních nerovnováh*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2014. 231 s. ISBN 978-80-245-2023-0.

[11] HOBBES, Thomas et al. *Leviathan, aneb, Látka, forma a moc státu církevního a politického*. Překlad Karel Berka. Vyd. 1. Praha: OIKOYMENH, 2009. 513 s. Knihovna novověké tradice a současnosti; sv. 47. ISBN 978-80-7298-106-9.

[12] ILO. Tripartite Declaration of Principles concerning Multinational Entreprises and Social Policy, 5th edition (March 2017). Dostupné z: https://www.ilo.org/empent/areas/mne-declaration/lang--en/index.htm

[13] JAWOREK, M., KUZEL, M. (2015). Transnational Corporations in the World Economy: Formation, Development and Present Position. Copernican Journal of Finance & Accounting, 4(1), 55–70. http:// dx.doi.org/10.12775/CJFA.2015.004

[14] JELLINEK, Georg. Všeobecná státověda. V Praze: Nákladem Jana Laichtera, 1906. xx, 866 s. Laichterův výbor nejlepších spisů poučných; kniha 27.

[15] KENICHI, Ohmae, The Rise of the Region State, Foreign Affairs, spring 1993

[16] KLÍMA, Karel a kol. *Státověda*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. 415 s. Právnické učebnice. ISBN 80-86898-98-9.

[17] LEHMANNOVÁ, Zuzana a kol. *Paradigma kultur*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010 [i.e. 2011]. 511 s. ISBN 978-80-7380-297-4.

[18] LATTÈS, Robert: Mille milliard de dollars (Tisíc miliard dolarů), Paříž, J.C. Lattès 1982, S. 35.

[19] Mezinárodní vztahy / Czech Journal of International Relations. *Čína a suverenita: pojetí suverenity v čínském odborném prostředí.* vol. 53. 2/2018. S. 5-19.

[20] NADER, Ralph, Introduction, in Lori Wallach and Michelle Sforza, *The WTO – Five Years of Reasons to Resist Corporate Globalization*, available online at http://www.thirdworldtraveler.com/WTO_MAI/WTO_FiveYears.html , Accessed December 2005

[21] OECD. Multinational entreprises in the global economy, Heavily debated but hardly measured. May 2018. [online]. Dostupné z: https://www.oecd.org/industry/ind/MNEs-in-the-global-economy-policy-note.pdf

[22] OSN. Odbor pro ekonomické a sociální záležitosti OSN: The impact of Multinational Corporations on Development and on International Relations, Zpráva skupiny význačných osob, E.74.11.A.5. (UN, New York, 1974), zpráva prof. Edith Penrose, S. 149.

[23] PAVLÍČEK, V. Suverenita v procesu integrace (Retrospektiva a perspektiva). In Suverenita a evropská integrace : k ústavněprávním souvislostem vstupu České republiky do Evropské Unie. 1. vyd. Praha : Vodnář, 1999. ISBN 80-85889-24-2.

[24] REHM, Hermann. Algemeine Staatslehre. BiblioBazaar, 2009. 368 p. ISBN 1110249357.

[25] Reinicke, Global Public Policy. Foreign Affairs, vol. 76. No. 6. p. 130. Dostupné z: https://www.gppi.net/media/Reinicke_1997_Global_Public_Policy.pdf

[26] ROUSSEAU, Jean-Jacques. *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. Dobrá Voda: Aleš Čeněk, ©2002. 157 s. Knihovna společenských věd. ISBN 80-86473-10-4.

[27] STRANGE, Susan Strange, *The Retreat of the State – The Diffusion of Power in the World Economy*, Cambridge: Cambridge University Press, 1996, p. 4.

[28] YOUNG, Iris Marion a UHDE, Zuzana, ed. *Proti útlaku a nadvládě: transnacionální výzvy politické a feministické teorii*. Vyd. 1. Praha: Filosofia, 2010. 256 s. Filosofie a sociální vědy; 37. ISBN 978-80-7007-341-4.

[29] World Economic Forum. Globalization 4.0: Shaping a New Global Architecture in the Age of the Fourth Industrial Revolution. April 2019. [online]. S. 13. Dostupné z: http://www3.weforum.org/docs/WEF_Globalization_4.0_Call_for_Engagement.pdf

[30] World Investment Report. New York: United Nations, 2014. [online]. Dostupné z: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2014_en.pdf

[31] World Investment Report. New York: United Nations, 2017. [online]. Dostupné z: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2017_en.pdf

[32] World Investment Report. New York: United Nations, 2018. [online]. Dostupné z: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/wir2018_en.pdf

Seznam použitých zdrojů

[33] Global 500. [online] Dostupné z: http://fortune.com/global500/list/

[34] Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR. Směrnice OECD pro nadnárodní podniky. Copyright 2005-2019 MPO. Dostupné z: https://www.mpo.cz/cz/zahranicni-obchod/narodni-kontaktni-misto/smernice/smernice-oecd-pro-nadnarodni-podniky--223693/

[35] Ministerstvo vnitra České republiky. [online] Dostupné z: www.mvcr.cz

[36] Rupert Neate. Rio Tinto accused of environmental and human rights breaches. [cit. 23. 4. 2019]. Dostupné z: https://www.theguardian.com/business/2013/apr/18/rio-tinto-environmental-human-rights-breaches

[37] UNCTADSTAT. *Foreign direct investment: Inward and outward flows and stock, annual*. Dostupné z: https://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96740

[38] UNCTAD. World Inverstment Report. *Annex table 24. The worl´s top 100 non-financial MNEs 2016*. Dostupné z: www.unctad.org

[39] World Bank. GNI per capita, PPP. [online cit. 1. 4. 2019] Dostupné z: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD?view=map

[40] World Investment Report 2017. *Annex table 24. The worl´s top 100 non-financial MNEs 2016*. Dostupné z: www.unctad.org